

UNIVERZITA HRADEC KRÁLOVÉ
FILOZOFICKÁ FAKULTA

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2020

Martin Sahula

Univerzita Hradec Králové

Filozofická fakulta

Katedra pomocných věd historických a archivnictví

Dějiny farnosti Bystřé od 80. let 17. století do josefínských reforem

Bakalářská práce

Autor: Martin Sahula
Studijní program: B7105
Studijní obor: Archivnictví – historie
Forma: Prezenční
Vedoucí práce: Mgr. Petr Polehla, Ph.D.

Hradec Králové, 2020

Zadání bakalářské práce

Autor:	Martin Sahula
Studium:	F17BP0047
Studijní program:	B7105 Historické vědy
Studijní obor:	Archivnictví - historie
Název bakalářské práce:	Dějiny farnosti Bystré od 80. let 17. století do josefínských reforem
Název bakalářské práce AJ:	The history of the parish of Bystré from 1680s until reforms of Joseph II.

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Tato práce se bude zabývat duchovní správou farnosti Bystré u Poličky. Časově jsem práci vymežil od 80. let 17. století po josefínské reformy. V tomto období došlo ke vzniku škapulířového bratrstva a ke stavbě nového barokního kostela. Tyto dvě barokní události hodnotím jako jedny z nejvýznamnějších v celých dějinách farnosti vůbec. Za konec jsem poté zvolil josefínské reformy, které jsou považovány za ukončení baroka v duchovním prostředí a obecně znamenají významnou změnu v dějinách církevní správy.

Václav BATÍK, Dějiny města Bystrého, Bystré 1907 Jaroslav KADLEC ,Přehled českých církevních dějin 2, Praha 1991 Jaroslav LORMAN, Daniela TINKOVÁ, Post tenebras spero lucem, Praha 2008 Jiří MIKULEC, Kostel sv. Jana Křtitele a karmelská zbožnost v Bystrém, Bystré 2017 SOKA Svitavy, se sídlem v Litomyšli, Archiv městečka Bystré SOKA Svitavy, se sídlem v Litomyšli, FÚ Bystré

Garantující pracoviště: **Katedra pomocných věd historických a archivnictví,
Filozofická fakulta**

Vedoucí práce: **Mgr. Petr Polehla, Ph.D.**

Oponent: **doc. PhDr. Mgr. Jakub Zouhar, Ph.D.**

Datum zadání závěrečné práce: **19.11.2018**

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval pod vedením vedoucího bakalářské práce samostatně a uvedl jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové 9. 4. 2020

.....

Martin Sahula

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval především vedoucímu práce Mgr. Petru Polehlovi, Ph.D. za ochotu, trpělivost, cenné rady i vstřícnost po celou dobu. Dále pak mému strýci a bysterskému faráři Bc. Th. Josefu Matrasovi za konzultace místních reálií a nasměrování k dalším informacím. Nakonec bych chtěl poděkovat prof. PhDr. Jiřímu Mikulcovi, CSc., bez jehož pomoci bych některé prameny nikdy neobjevil.

Anotace

SAHULA, Martin, *Dějiny farnosti Bystré od 80. let 17. století do josefínských reforem*, Hradec Králové: Filozofická fakulta, Univerzita Hradec Králové, 2020, 68. s. Bakalářská práce.

Tématem práce jsou dějiny farnosti Bystré od 80. let 17. století do josefínských reforem. V těchto sto letech došlo k několika důležitým událostem, které svým významem sahají až do současnosti. Cílem bakalářské práce je zrekonstruovat významné stavby a dění ve farnosti v uvedeném období. Sledovány jsou veškeré stavby, opravy i vybavování kostelů a kaplí ve farnosti. Nejdůležitějšími z nich jsou výstavba barokního chrámu svatého Jana Křtitele v Bystrém a stavba nové bysterské fary. Velký důraz je také kladen na vznik, působení i zrušení škapulířového bratrstva. Práce dále sleduje rozložení a územní změny farnosti, povinnosti farníků, dosluhování bysterského gotického kostela a jednotlivé faráře. Zároveň je zde přiblížen hlavní pramen pro barokní období farnosti – stará farní kronika.

Klíčová slova: baroko, dějiny farnosti, 17. a 18. století, Bystré

Annotation

SAHULA, Martin, *The history of the parish of Bystré from 1680s until reforms of Joseph II.*, Hradec Králové: Faculty of Philosophy, University of Hradec Králové, 2020, 68 pp. Bachelor Degree thesis.

The topic of my thesis is the history of the Bystré parish since 1680's until the Josephine reforms. Many important events happened during these hundred years, events which influenced the world of today. The purpose of my thesis is to re-enact significant constructions and goings in the Bystre parish happening in these times. I follow all the constructions, reconstructions and furnishing of churches and chapels in the parish. The most significant of those are construction of the baroque church of saint John the Babtist and new presbytery. I also concentrate on the creation, operation and cancelation of the scapular brotherhood. The thesis then follows the territorial changes in the parish, duties of the parishioners, last years of service of the gothic church and all the individual priests. I also take a close look at the main source for the baroque period of the parish - an old parish chronicle.

Keywords: baroque, parish history, 17th and 18th century, Bystré

Obsah

ÚVOD.....	10
VYMEZENÍ TÉMATU	10
ZHODNOCENÍ PRAMENŮ A LITERATURY	10
ČLENĚNÍ PRÁCE A METODICKÁ VÝCHODISKA	13
1. STRUČNÉ DĚJINY MĚSTA BYSTRÉ DO 17. STOLETÍ	15
2. STRUČNÉ DĚJINY FARNOSTI BYSTRÉ DO 17. STOLETÍ	17
3. FARNOST BYSTRÉ OD 80. LET 17. STOLETÍ DO JOSEFÍNSKÝCH REFOREM.....	19
3.1 PŘEDSTAVENÍ FARNOSTI.....	19
3.2 DOSLUHOVÁNÍ STŘEDOVĚKÉHO CHRÁMU	22
3.3 BAROKNÍ KOSTEL SVATÉHO JANA KŘTITELE	25
3.4 ŠKAPULÍŘOVÉ BRATRSTVO	30
3.5 STAVBA NOVÉ FARY	37
3.6 OSTATNÍ KOSTELY A KAPLE VE FARNOSTI.....	39
3.6.1 FARNÍ KOSTEL NAVŠTÍVENÍ PANNY MARIE V JEDLOVÉ.....	39
3.6.2 FARNÍ KOSTEL SVATÉHO JIŘÍ V POMEZÍ	40
3.6.3 FILIÁLNÍ KOSTEL SVATÉ BARBORY V BANÍNĚ	41
3.6.4 FILIÁLNÍ KOSTEL SVATÉHO VÁCLAVA V TRPÍNĚ	43
3.6.5 FILIÁLNÍ KOSTEL SVATÝCH PETRA A PAVLA V KOROUHVI.....	44
3.6.6 FILIÁLNÍ KOSTEL NANEBEVZETÍ PANNY MARIE VE STAŠOVĚ	45
3.6.7 KAPLE SVATÉHO JANA NEPOMUCKÉHO V HARTMANICÍCH.....	46

3.7 FARÁŘI	49
ZÁVĚR	51
SEZNAM PRAMENŮ	53
SEZNAM LITERATURY	54
PŘÍLOHY	56

ÚVOD

VYMEZENÍ TÉMATU

Tématem bakalářské práce jsou dějiny farnosti Bystré od 80. let 17. století do josefínských reforem. V tomto časovém období došlo k několika velmi významným událostem, které sahají až do současnosti a mají značný podíl na tom, jak vypadá farnost v dnešních dnech. Časové vymezení má i druhou rovinu. Můžeme sledovat fungování farnosti během barokního rozkvětu a na konci silný zásah josefínských reforem – přechod od baroka k osvícenství.

Cílem práce je rekonstruovat chod farnosti a popsat všechny významné události.

Ve starší literatuře jsou zmiňovány především dějiny města, nejvýznamnější události týkající se farnosti jsou jen velmi zběžně nastíněny a častokrát i zcela opomíjeny. Nová literatura věnuje církevní problematice o něco větší pozornost, přesto v ní ale není zmíněna velká část podrobností, které lze vybádat v pramenech. Závěrečné vysokoškolské práce se zabývají pouze barokní stavbou farního kostela po architektonické či kunsthistorické stránce.

Mým úmyslem je tedy přinést co nejpodrobnější náhled na zmíněnou problematiku a uvést všechny detaily.

ZHODNOCENÍ PRAMENŮ A LITERATURY

Klíčovým zdrojem pramenů pro tuto problematiku je *Státní okresní archiv Svitavy se sídlem v Litomyšli*, konkrétně *fond Farní úřad Bystré*. Problémem tohoto fondu je skutečnost, že jednotlivé archiválie jsou pouze rozděleny do kartonů a žádný inventář nezaznamenává, jaké písemnosti fond obsahuje a kde se nachází.

Nejdůležitějším pramenem je latinsky psaná stará farní kronika.¹ Tu založil roku 1682 nastupující farář Gottfried Antonín Herbst. Poslední zápis v ní pochází z 80. let 19. století, ale již na počátku tohoto století ztratila svoji původní formu v podobě zápisů z každého roku. V kronice se nachází opisy latinských, německých a českých listin.

Farář Herbst na začátku kroniky velmi podrobně popisuje bysterskou farnost. Jedná se o popisy a inventáře všech kostelů, far i škol, které spadaly pod jeho správu, dále popisuje všechny peněžní a naturální povinnosti farníků, ale třeba i rozlohu polí a lesů jednotlivých vesnic. Během svých dvaceti pěti let působení každý rok podrobně zapsal veškeré nákupy, dary, významné události, opravy či stavby kostelů. Navíc právě jeho zápis humanistickou polokurzívou je ze všech nejuhlednější.

Až na úhlednost písma pokračoval další farář Jan Jindřich Heft v podrobných zápisech událostí. Navíc zaznamenává do kroniky zvolení či úmrtí králů, císařů a arcibiskupů.

I třetí farář Zikmund Vlach se zpočátku drží četných podrobných popisů událostí včetně zvolení a úmrtí církevních i světských představitelů. Od roku 1736 pak začíná velmi podrobně popisovat válečné události v Habsburské monarchii, bohužel však na úkor zápisů dění ve farnosti. Ve 40. letech se už omezuje téměř jen na tento druh zápisu, čímž končí tradice, kterou započal zakladatel kroniky.

Vlachův pokračovatel Jiří Tadeáš Týrdle zaznamenává chod farnosti velmi stroze, často je vynecháno hned několik let, jednou i celé desetiletí. Bohužel pro nás se Týrdle raději zaměřil na rekapitulaci dění od roku 1682 nebo na opisy listin, které ovšem nejsou ani nijak pojmenovány, jsou zapsány za sebou bez jakýchkoliv souvislostí a častokrát jsou staré více než století.

Ani jeho nástupci František Josef Šebastiani z Častolovic a Jan Čěška v 80. a 90. letech 18. století úroveň farní kroniky nijak nezlepšili.

Důležitý je pak úplný závěr kroniky, kde sice nalezneme často úplně

¹ Státní okresní archiv Svitavy se sídlem v Litomyšli (dále SOkA Svitavy), Farní úřad Bystré (dále FÚ Bystré), *Liber memorabilium ad parochiam Bistrensem spectans ab A[nn]o 1682*, inv. č. 21, sign. KR 159 (dále *Liber memorabilium*). Příloha č. 1.

anonymní opisy, o kterých nic nevíme, ale nachází se zde i účty za výstavbu kostelů, nebo jedna z nejvýznamnějších listin - zakládací listina škapulířového bratrstva vystavěna generálním představeným řádu bosých karmelitánů.

Podstatné také je, že faráři Herbst, Heft i Vlach neváhali nechat notářsky ověřit opisy důležitých dokumentů v kronice.

Kvůli malé četnosti zápisů v 50. letech 18. století jsou také velmi důležité smlouvy na vybavení kostela, které jsou uloženy na faře v Bystrém.

Zejména pro doplnění činnosti škapulířového bratrstva dobře poslouží *Národní archiv*, a to konkrétně *fond České gubernium – Komise pro likvidaci náboženských bratrstev a fond Archiv pražského arcibiskupství*.

Jak již bylo zmíněno výše, historici ve 20. století nekladli na farní dějiny přílišný důraz. Díla Václava Batíka² a Františka Elčknera³ můžeme spíše použít pro doplnění městských dějin.

Nejvíce se bysterské farnosti věnuje profesor Jiří Mikulec⁴, jedná se o všem o popularizační práci drobného rozsahu, která nemůže využít maximální poznatky z pramenů. Nejnovější vydané dílo *Bystré město dobrých rodáků*⁵ sleduje zároveň dějiny města i farnosti.

Závěrečné vysokoškolské práce o bysterském farním kostele sledují pouze architektonickou a kunsthistorickou problematiku.⁶

Bysterskou farní knihovnu detailně popsala Šárka Klepačová ve své bakalářské práci,⁷ proto nebude předmětem zájmu mé práce.

² Václav BATÍK, *Dějiny města Bystrého*, Bystré 1908.

³ František ELČKNER, *Kronika města Bystrého*, Bystré 1948.

⁴ Jiří MIKULEC, *Kostel sv. Jana Křtitele a karmelská zbožnost v Bystrém*, Bystré 2017.

⁵ Vladimír VELEŠÍK – Vladimír VELEŠÍK ml., *Bystré město dobrých rodáků*, Bystré 2019.

⁶ Daniel NOVÁK, *Kostel sv. Jana Křtitele v Bystrém u Poličky*, bakalářská práce obhájená na semináři dějiny umění FF MU v Brně, Brno 1999.

Hana HAVLÁTOVÁ, *Farnost Bystré a její sakrální bohatství*, diplomová práce obhájená na Ústavu dějin křesťanského umění KTF UK v Praze, Praha 2012.

Marie VESELÁ, *Malířská výzdoba farního kostela sv. Jana Křtitele v Bystrém u poličky*, bakalářská práce obhájená na semináři dějiny umění FF MU v Brně, Brno 2007.

⁷ Šárka KLEPAČOVÁ, *Dějiny a katalog historického fondu farní knihovny v Bystrém u Poličky*, bakalářská práce obhájená na Katedře historie FF UPOL, Olomouc 2009.

Pro obecné poznatky o náboženských bratrstvech a barokní zbožnosti v Čechách je klíčové dílo profesora Mikulce.⁸

ČLENĚNÍ PRÁCE A METODICKÁ VÝCHODISKA

Předkládaná bakalářská práce je členěna do tří kapitol. První dvě kapitoly tvoří nastínění předchozího vývoje v dějinách města a v dějinách farnosti. Třetí kapitola, rozčleněná na jednotlivé podkapitoly, detailně sleduje dění ve farnosti v námi vytyčeném období – od 80. let 17. století do josefínských reforem.

První podkapitola uvádí rozsah farnosti na počátku 80. let 17. století a přibližuje materiální a peněžní povinnost farníků.

Druhá podkapitola přibližuje již neexistující středověký chrám svatého Jana Křtitele v Bystrém. Popisuje jeho výchozí stav a vybavení v 80. letech 17. století, jeho dosluhování do roku 1724, kdy byl zbourán, nákupy dalšího vybavení a štědré dary farníků.

Třetí podkapitola se zabývá stavbou nového barokního kostela svatého Jana Křtitele. Nejprve vysvětluje okolnosti, které vedly ke stavbě, a zajišťování prostředků. Dále sleduje vývoj jednotlivých stavebních prací a zajišťování hlavního vybavení kostela, jakož jsou oltáře, kazatelna či lavice. Nakonec shrnuje nákupy a dary pro kostel.

Čtvrtá podkapitola se váže ke škapulířovému bratrstvu. Popisuje jeho vznik, který je dobře popsán v pramenech. Z důvodů nezachování členské matriky ani stanov je nutné přiblížit členskou základnu a každodenní povinnosti převážně z obecných poznatků z literatury. Dále popisuje každoroční karmelské poutě, papežské odpustkové privilegium pro mariánský oltář, nákupy a dary. Nakonec přibližuje zánik bratrstva během josefínských reforem.

Pátá podkapitola sleduje výstavbu nové reprezentativní bysterské fary.

Šestá podkapitola je členěna ještě na další podkapitoly. Každá z nich popisuje jeden chrám či kapli, které spadaly do bysterské farnosti.

⁸ Jiří MIKULEC, *Barokní náboženská bratrstva v Čechách*, Praha 2000.

Sedmá podkapitola představuje faráře, kteří působili v námi vytyčeném století.

Následuje závěr práce, seznam pramenů a literatury a přílohy. Základem mé práce byla podrobná analýza pramenů a jejich případná komparace s dostupnou literaturou.

Vzhledem k tomu, že součástí práce jsou transkripcce z latinských a českých textů, řídíme se následujícími pravidly:

- zkrácená slova rozepisujeme do hranaté závorky
- nečitelná slova či jejich části píšeme do hranatých závorek, přičemž každá tečka značí jedno písmeno

pouze pro české texty pak platí:

- u zdomácnělých latinských slov se odstraňuje cizí pravopis
- příslovečné spřežky se přepisují v závislosti na jejich významu podle současné pravopisné normy
- zachováváme souhláskové skupiny
- ponecháváme protetická *j, v, k*
- zachováváme *sem, sou, sme*
- zdvojená písmena, délka písmen, velká/malá písmena a *i/y* podle současné pravopisné normy

1. STRUČNÉ DĚJINY MĚSTA BYSTRÉ DO 17. STOLETÍ

Město Bystré leží na pomezí Čech a Moravy v okrese Svitavy v Pardubickém kraji, přibližně 12 km jihovýchodně o Poličky, a čítá zhruba 1700 obyvatel.

Ohledně první zmínky o Bystrém se shodují historici František Elčkner⁹ a Václav Batík¹⁰. Došlo zde k bitvě mezi českými a polskými vojsky na západ od osady a Češi byli poraženi. Roku 1095 znovu proběhla bitva mezi těmito stranami a po porážce českého krále Břetislava II. bylo Bystré vypáleno.

Nová osada ve tvaru podkovy byla vybudována přímo na kupecké cestě, která vedla z Vídně do Prahy.¹¹ Na přelomu 11. a 12. století střežil Beneš Mokošínský z Mokošína přechod z Moravy do Čech, a za jeho službu mu byly roku 1097 dědičně propůjčeny pohraniční hvozdy včetně Bystrého. Mokošínský rod spravoval Bystré až do roku 1213. Toho roku přešla osada do rukou Přemysla Otakara I. Po jeho smrti bylo v roce 1232 bysterské zboží spojeno se zbožím svojanovským.¹²

Za vlády Karla IV. bylo Bystré ve správě Michálka z Vlašimi, který se zasloužil o povýšení osady na město.¹³ Roku 1488 udělil král Vladislav Jagelonský svým privilegiem městu právo trhové.¹⁴

Během dalších téměř sta let se vystříдалo mnoho zástavních majitelů panství, až v roce 1580 dědičně prodal panství císař Rudolf II. sestřám Hertvíka Žehušického z Nestajova, Bohuslavu a Václavu Zárubovi z Hustiřan¹⁵ a Hertvíkovi

⁹ František ELČKNER, *Kronika města Bystrého*, Bystré 1948, s. 12.

¹⁰ Václav BATÍK, *Dějiny města Bystrého*, Bystré 1908, s. 10.

¹¹ F. ELČKNER, *Kronika*, s. 13.

¹² V. BATÍK, *Dějiny*, s. 14.

¹³ F. ELČKNER, *Kronika*, s. 14

¹⁴ *Tamtéž*, s. 15.

¹⁵ Zárubové z Hustiřan byli starobylým vladysckým rodem. V roce 1586 byli povýšeni do panského stavu. Bratrům patřily ve východních Čechách Nasavrky, Žumberk, Červená Hůrka, Bystré a Svojanov. Synové obou bratrů se účastnili stavovského povstání, za které byli potrestáni. Srov. Jan HALADA, *Lexikon české šlechty*, Praha 1992, s. 183-184.

Žejdlickému ze Šenfeldu.¹⁶ Po několika letech přešlo panství do vlastnictví Jana Bezdrůžického z Kolovrat. Tehdy také došlo po tři sta padesáti letech k definitivnímu rozdělení panství bysterského a svojanovského. Jan nechal vystavět v letech 1586-1590 renesanční zámek.¹⁷ Syn Jana Vilém zemřel roku 1642 bez potomků.

Dalším majitelem se tak stal Oldřich František Libštejnský z Kolovrat.¹⁸ Za jeho správy bylo město i zámek roku 1645 vyrabováno švédskými vojsky, přičemž byl zastřelen místní purkmistr.¹⁹

V roce 1650 se stal majitelem panství rod Martiniců a roku 1677 zůstalo vlastnictví na ovdovělé Anně Kateřině z Martinic, rozené z Bokůvky.²⁰

¹⁶ F. ELČKNER, *Kronika*, s. 18.

¹⁷ V. BATÍK, *Dějiny*, s. 26.

Typická renesanční stavba s věží, sdruženými okny, profilovanými římsami, sgrafitovou výzdobou a arkádami.

¹⁸ Zastával funkce osobního číšníka Ferdinanda II., prezidenta české komory a prezidenta dvorské komory ve Vídni, tajného rady i nejvyššího hofmistra. Mezi jeho největší panství patřilo Bystré a Žichovice. Srov. Pavel JURÍK, *Kolowratové: Věrně a stále*, Praha 2016.

¹⁹ F. ELČKNER, *Kronika*, s. 53.

²⁰ *Tamtéž*, s. 112.

2. STRUČNÉ DĚJINY FARNOSTI BYSTRÉ DO 17. STOLETÍ

Bysterská farnost nyní patří do litomyšlského vikariátu v královehradecké diecézi. Zahrnuje Bystré, Čtyři Dvory, Hamry, Hartmanice, Jedlovou, Nedvězí, Nedvězíčko a Trpín.

Václav Batík spojuje založení bysterského kostela s cestou Metoděje z Moravy do Čech na konci 9. století, tuto domněnku však nelze pramenně doložit.²¹ Nejstarší dochovaná písemná zmínka o středověkém chrámu sv. Jana Křtitele pochází z roku 1349 z arcibiskupské listiny Arnošta z Pardubic, jež se týká litomyšlského biskupství,²² pod které začalo Bystré spadat po jeho založení.²³

Během husitských válek však biskupství zaniklo a po dvě staletí sloužili v Bystrém bratrství a luteránští faráři.²⁴

Katolického faráře se Bystré dočkalo až roku 1638 v osobě Jana Cypriána Bezuchovského. Bystré v této době spadalo jako část chrudimského kraje do litomyšlského vikariátu v arcidiecézi pražské.²⁵ Po Bezuchovském stanuli v čele farnosti Václav Calva z Chrudimi a po něm Jan Gebinger. Dne 13. února 1682 vstoupil do úřadu faráře budoucí děkan kapituly sv. Víta, Gottfried Antonín Herbst.²⁶

V námi vytyčeném období se ve 20. letech 18. století osamostatnila

²¹ V. BATÍK, *Dějiny*, s. 10.

²² Založeno bulou papeže Klementa VI. 1344. Převzalo 4 děkanáty z pražské a 2 děkanáty z olomoucké diecéze. Fakticky zaniklo roku 1425 během husitských válek, ale právně existovalo až do poloviny 16. století. Roku 1973 bylo obnoveno jako biskupství titulární. Srov. Jaroslav KADLEC, *Přehled českých církevních dějin 1*, Praha 1991, s. 231.

²³ Vladimír VELEŠÍK – Vladimír VELEŠÍK ml., *Bystré město dobrých rodáků*, Bystré 2019, s. 17.

²⁴ *Tamtéž*, s. 27.

²⁵ *Tamtéž*, s. 47.

²⁶ SOkA Svitavy, FÚ Bystré, *Liber memorabilium*, pag. 25.

připojená farnost Pomezí, nová farnost také vznikla u filiálního kostela v Baníně.²⁷ K dalšímu zásahu došlo během josefínského zahušťování farní sítě, kdy se osamostatnila farnost Jedlová.²⁸

Další změnou, kterou přinesly josefínské reformy, bylo přiřazení chrudimského a čáslavského kraje (a tím i farnosti Bystré) do královehradecké diecéze. Reorganizace diecézí začala probíhat již v roce 1777, kdy z jižní části olomouckého biskupství vzniklo samostatné biskupství brněnské, přičemž biskupství olomoucké bylo povýšeno na arcibiskupství. V roce 1785 vzniklo na úkor pražské arcidiecéze biskupství v Českých Budějovicích. Pražské arcibiskupství bylo zmenšeno také kvůli úpravě litoměřické a právě královehradecké diecéze.²⁹

²⁷ *Tamtéž*, pag. 70.

²⁸ *Tamtéž*, pag. 146.

²⁹ Jaroslav KADLEC, *Přehled českých církevních dějin 2*, Praha 1991, s 165.

3. FARNOST BYSTRÉ OD 80. LET 17. STOLETÍ DO JOSEFÍNSKÝCH REFORM

3.1 PŘEDSTAVENÍ FARNOSTI

Ve sledovaném období spravovalo farnost šest farářů. Níže je jejich výčet.

léta působení	faráři
1682 – 1703	Gottfried Antonín Herbst
1703 – 1723	Jan Jindřich Heft
1723 – 1748	Zikmund Vlach
1748 – 1782	Jiří Tadeáš Týdrle
1782 – 1786	Josef Šebastiani
1786 – 1796	Jan Čěška

Po třicetileté válce přetrvával nedostatek kléru, proto na počátku osmdesátých let 17. století spravoval bysterský farář Gottfried Antonín Herbst farní kostel sv. Jana Křtitele v Bystrém, filiální kostel svaté Barbory v Baníně, filiální kostel svatého Václava v Trpíně, filiální kostel svatých Petra a Pavla v Korouhvi a filiální kostel Nanebevzetí Panny Marie ve Stašově. Pod bysterskou farnost ovšem také spadaly další dvě farnosti – Jedlová (kostel Navštívení Panny Marie) a Pomezí (kostel svatého Jiří).³⁰ Z farářských relací vypracovaných roku 1700³¹ se dozvídáme kromě Bystrého o dalších patnácti obcích a 3647 farnicích³², jež měl bysterský farář na starosti.

V soupisu naturálních desátků z roku 1682 se nachází jedenáct obcí, které byly zavázány platit dávku v podobě pšenice a ovsa každým rokem (obilniny jsou

³⁰ SOkA Svitavy, FÚ Bystré, *Liber memorabilium*, pag. 2.

³¹ Národní Archiv (dále NA), Archiv pražského arcibiskupství (dále APA), inv. č. 1356, sign. B13/16.

³² dospívající a dospělý, kteří přijímali svátosti

zde započítány společně). Celkem se mělo na desátcích ročně vybrat 133 strychů 3 věrtele a 3 měřičky (=9838,71).³³

- z Bystrého 11 strychů (=809,21)
- z Hartmanic 6 strychů (=441,41)
- z Nedvězího 8 strychů (=588,51)
- z Jedlové, která odváděla desátek spolu se Čtyřmi Dvory 22 strychů (=1618,31)
- z Modřína 15 strychů (=1103,41)
- z Pomezí 36 strychů (=25011)
- ze Stašova 5 strychů(=367,81)
- z Banína 25 strychů a 2 věrtele (=1875,81)
- z Trpína 5 strychů a 2 věrtele (=404,61)
- z Korouhve 21 strychů 3 věrtele a 3 měřičky (=1617,51)

U peněžních desátků je vypsáno obcí dvanáct, celkově mělo být vybráno 17 zlatých a 57 krejcarů.³⁴

- z Bystrého 3 zlaté
- z Hartmanic 1 zlatý
- z Nedvězího místo peněžní dávky 12 žejdlíků³⁵ másla
- z Trpína místo peněžní dávky 10 žejdlíků³⁶ másla
- z Jedlové 3 zlaté a 30 krejcarů
- z Modřína 45 krejcarů
- z Korouhve 2 zlaté a 30 krejcarů
- ze Sedliště 36 krejcarů
- z Trhonice 36 krejcarů
- z Pomezí 2 zlaté a 30 krejcarů
- ze Stašova 1 zlatý a 30 krejcarů

³³ SOkA Svitavy, FÚ Bystré, *Liber memorabilium*, pag. 4-5.

1 strych = 73,561

1 věrtel = 23,3961

1 měřička = 5,8491

³⁴ SOkA Svitavy, FÚ Bystré, *Liber memorabilium*, pag. 6.

³⁵ 5,71

³⁶ 4,81

- z Banína 2 zlaté

Dále byla roku 1690 uzavřena smlouva mezi domkaři oblasti zvané Kateřinky a farářem Herbstem. Obyvatelé Kateřinek se začlenili pod kostel v Korouhvi, a protože faráři přibylo povinností, zavázali se mu každoročně odvádět 3 zlaté a 3 svazky lnu.³⁷

Další soupisy naturálních desátků, tentokrát již jmenné, se nachází zapsány dále v kronice.³⁸ Zde už je zaznamenáno, kolik musel každý odvést strychů³⁹ pšenice, věrtelů⁴⁰ ova, a někteří měřiček⁴¹ buď jedné, nebo druhé obilniny. Měřičky také mohly sloužit jako varianta pro méně majetné, kdy někteří odváděli desátek právě jen v této nejmenší z udávaných třech měř. Nikde není uveden rok, od kterého byly seznamy platné, ale podle zmíněných vesnic a jednotlivých obyvatel ho můžeme zařadit přibližně do poloviny 18. století. Na těchto soupisech je dobře vidět nárůst obyvatelstva farnosti. Po součtu dílčích desátků je jejich výše za jednotlivé obce takováto:

- z Bystrého 24 strychů, 54 věrtelů, 74³/₄ měřiček
- z Jedlové 73 strychů, 60¹/₂ věrtelů
- z Hartmanic 16 strychů, 28 věrtelů, 14 měřiček
- z Nedvězího 24 strychů, 22 věrtelů
- z Trpína 14 strychů, 22 věrtelů, 9 měřiček

Bystré, Jedlová, Pomezí a Banín disponovaly vlastní farou a školou.

Kromě škapulířového bratrstva působilo v Bystrém i bratrstvo literátské, které zajišťovalo zpěv písní během mší. Bohužel o něm víme pouze z dokumentu josefínské rušící komise.⁴²

³⁷ SOkA Svitavy, FÚ Bystré, *Liber memorabilium*, pag. 35.

³⁸ *Tamtéž*, pag. 115-127.

Přílohy č. 2-6.

³⁹ 1 strych = 73,56l

⁴⁰ 1 věrtel = 23,396l

⁴¹ 1 měřička = 5,849l

⁴² NA, České gubernium - Komise pro likvidaci náboženských bratrstev, inv. č. 2196, sign. VII/2.

3.2 DOSLUHOVÁNÍ STŘEDOVĚKÉHO CHRÁMU

O předchůdci dnešního barokního kostela svatého Jana Křtitele toho nelze mnoho zjistit. Zůstaly zachovány tři inventáře, ve kterých se ovšem spíše zmiňuje vybavení kostela než samotná stavba. Inventář věcí kostelních z roku 1662⁴³ a inventář ve farářských relacích z roku 1700⁴⁴ podobu kostela nezmiňují vůbec. Inventář ve farní kronice z roku 1682⁴⁵ zmiňuje dvě věže. Menší z nich, takzvaná Červená věž, stála mimo kostel a byl v ní umístěn největší bysterský zvon. Vyšší věž přiléhala přímo k hlavní lodi kostela a pod ní se nacházela sakristie. Tato věž disponovala dvěma menšími zvony a také se na ní nacházely hodiny, které ovšem patřily městu, neboť byly vyhotoveny na jeho náklady. Čtvrtý nejmenší zvon byl umístěn ve věžičce na střeše kostela. Okolo kostela ležel hřbitov obehnaný zdí a pod kostelem se nacházela krypta.

Z těchto tří inventářů se dozvídáme o třech stálých oltářích a třech oltářích menších přenosných. Ani u jednoho z nich není zmíněn patron, ale v případě oltáře hlavního můžeme očekávat zasvěcení svatému Janu Křtiteli. Roku 1695 přibyl čtvrtý oltář – mariánský oltář škapulířového bratrstva. Ten pořídil na své náklady velký mecenáš bratrstva a bezpochyby i jeho člen Antonín Viktor Roslav z Rosenthalu.⁴⁶ Poslední pátý oltář – postranní oltář svaté Anny zaplatil roku 1707 pan Dostál z Nedvězího.⁴⁷ Dále se v kostele nacházela zpovědnice, kazatelna a gotická kamenná křtitelnice. Ta se jako téměř jediný pozůstatek starého chrámu dochovala až dodnes. Na kůru bychom našli varhany, strunné nástroje a přenosné varhánky pro procesí.

Ve výčtu běžného vybavení můžeme najít stříbrná ciboria,⁴⁸ monstrance, kalichy, kadidelnici, konvičky, svícný, lampy, misály, zvonečky, formu na pečení hostií, kancionály, různé druhy kněžských oděvů a textilie k pohřebním účelům.

⁴³ SOkA Svitavy, Archiv městečka Bystré, kn. 138.

⁴⁴ NA, APA, inv. č. 1356, sign. B13/16.

⁴⁵ SOkA Svitavy, FÚ Bystré, *Liber memorabilium*, pag. 17-20.

⁴⁶ *Tamtéž*, pag. 40.

⁴⁷ *Tamtéž*, pag. 53.

⁴⁸ Nádoba k uchování eucharistie pod způsobou chleba. In: Rupert BERGER, *Liturgický slovník*, Praha 2008, s. 95.

Po dobu čtyřiceti dvou let, než byl začátkem roku 1724 kostel definitivně zbourán, můžeme ve farní kronice sledovat jak časté nákupy vybavení ze strany kostela, tak štědré hmotné i finanční dary farníků.

- Roku 1688 byly pořízeny nové varhany, na které Václav Hartel přispěl 100 zlatých.⁴⁹
- Roku 1691 byl pořízen nový hlavní oltář.⁵⁰
- Roku 1692 byly nakoupeny za 50 zlatých dva velké cínové svícny vážící 57 liber.⁵¹
- Roku 1693 starší cechovní mistr Šimon Findejs a mladší cechovní mistr Matěj Němců darovali bronzové svícny (doposud v kostele).⁵²
- Roku 1696 pořízen kalich do Bystrého.⁵³
- Roku 1697 nakoupeny přenosné varhany a fidula za 57 zlatých.⁵⁴
- Roku 1698 pořízeno cínové umyvadlo do sakristie.⁵⁵
- Roku 1699 daroval Urban Kličar stříbrné věčné světlo. Dále nakoupeny dva černé oděvy pro ministranty na pohřby.⁵⁶
- Roku 1700 byla z nařízení arcibiskupství zakoupena za 4 zlaté nová liturgická příručka do všech kostelů.⁵⁷
- Roku 1701 pořízen černý pohřební ornát. Dále daroval Antonín Roslav z Rosenthalu modrobílý pluvíál.⁵⁸
- Roku 1703 daroval bývalý farář Herbst kříž.⁵⁹
- Roku 1704 byly do oken kostela pořízeny nové skleněné tabulky.⁶⁰

⁴⁹ SOkA Svitavy, FÚ Bystré, *Liber memorabilium*, pag. 32.

⁵⁰ *Tamtéž*, pag. 37.

⁵¹ *Tamtéž*.

29,18kg.

⁵² SOkA Svitavy, FÚ Bystré, *Liber memorabilium*, pag. 39.

Příloha č. 6.

⁵³ SOkA Svitavy, FÚ Bystré, *Liber memorabilium*, pag. 40.

⁵⁴ *Tamtéž*, pag. 42.

⁵⁵ *Tamtéž*.

⁵⁶ *Tamtéž*, pag. 43.

⁵⁷ *Tamtéž*.

⁵⁸ *Tamtéž*, pag. 44.

Neboli chórový plášť, zahaluje celé tělo, v předu otevřen, často sepnut drahou sponou, nošen při nešporách. In: R. BERGER, *Liturgický slovník*, s. 361.

⁵⁹ SOkA Svitavy, FÚ Bystré, *Liber memorabilium*, pag. 47.

⁶⁰ *Tamtéž*, pag. 48.

- Roku 1705 darovala Magdalena Kubíčková obraz Krista v Getsemanské zahradě a František Gottsch obraz Panny Marie.⁶¹
- Roku 1706 byl pořízen nový kříž do kostela a stříbrný kalich vážící 40 lotů.⁶²
- Roku 1707 byla vytvořena nová monstrance vážící 4 libry a 2½ lotu.⁶³
Vznikla ze staré monstrance a doplatku 52 zlatých.⁶⁴
- Roku 1709 byla pořízena cínová kadidelnice za 13 zlatých a 19 krejcarů.⁶⁵
- Roku 1710 byl zakoupen černý pluviál za 36 zlatých.⁶⁶
- Roku 1711 pořídili bysterští obyvatelé nový kříž před hřbitov za 30 zlatých. Dále Martin Balabán daroval antependium⁶⁷ v hodnotě 23 zlatých.⁶⁸
- Roku 1712 byl kvůli morové epidemii pořízen umíráček.⁶⁹
- Roku 1715 byla nově ozdobena zeď za hlavním oltářem.⁷⁰
- Roku 1717 byl zakoupen misál za 10 zlatých a 30 krejcarů, nová kasula⁷¹ a alba⁷², zároveň děti po Šimonu Findejsovy odkázaly kostelu 14 zlatých a 34 krejcarů.⁷³
- Roku 1718 byly pořízeny dva malé prapory za 11 zlatých, kasula za 8 zlatých a 30 krejcarů. A také Matyáš Šlachta daroval kostelu housle.⁷⁴
- Roku 1720 byla zakoupena rocheta⁷⁵ a farář na své náklady koupil

⁶¹ *Tamtéž*, pag. 50.

⁶² *Tamtéž*, pag. 52.

640g

⁶³ 2,1kg

⁶⁴ SOkA Svitavy, FÚ Bystré, *Liber memorabilium*, pag. 52.

⁶⁵ *Tamtéž*, pag. 56.

⁶⁶ *Tamtéž*, pag. 58.

⁶⁷ Neboli palium, zdobené plátno zahalující přední část oltáře. In: R. BERGER, *Liturgický slovník*, s. 49.

⁶⁸ SOkA Svitavy, FÚ Bystré, *Liber memorabilium*, pag. 58.

⁶⁹ *Tamtéž*, pag. 59.

⁷⁰ *Tamtéž*, pag. 61.

⁷¹ Neboli ornát/mešní roucho, svrchní část liturgického oděvu. In: R. BERGER, *Liturgický slovník*, s. 432.

⁷² Spodní liturgické roucho sahající ke kotníkům. In: R. BERGER, *Liturgický slovník*, s. 41.

⁷³ SOkA Svitavy, FÚ Bystré, *Liber memorabilium*, pag. 64.

⁷⁴ *Tamtéž*, pag. 65.

⁷⁵ Bílé spodní liturgické roucho sahající ke kolenům. In: R. BERGER, *Liturgický slovník*, s. 428.

kasuli.⁷⁶

- A v posledním roce fungování kostela odkázala Elizabeth Knížová 170 zlatých.⁷⁷

3.3 BAROKNÍ KOSTEL SVATÉHO JANA KŘTITELE

Ke stavbě nového kostela v Bystrém se zavázal již roku 1712 majitel panství Jakub Hanibal z Hohenemsu. Opis německé listiny se nachází ve farní kronice.⁷⁸ Z ní se dozvídáme hned o několika důvodech, proč bylo takto rozhodnuto. Kvůli úspěšnému působení škapulířového bratrstva se při karmelských poutích vešla do kostela jen třetina poutníků, během horkých letních dní někteří v kostele omdlávali a museli být vynášeni ven na čerstvý vzduch. Druhým důvodem byla skutečnost, že ostatní kostely ve farnosti byly již buďto opraveny nebo dokonce nově vystavěny⁷⁹, a hlavní kostel farnosti se nacházel v tomto nereprezentativním stavu.

K zahájení stavby ale došlo až o deset let později. V letech 1713-1714 řádil v bysterské farnosti mor. Kronika udává od července do srpna 1713 26 mrtvých v Hartmanicích.⁸⁰ Dalšího roku je zaznamenáno 1500 kajícníků, kteří se sešli k uctění svaté Barbory v Baníně.⁸¹ Roku 1715 došlo navíc k požáru radnice, jejíž oprava dostala v letech 1717-1719 přednost.⁸²

Roku 1721 proběhlo zajišťování prostředků pro nový kostel. Ze zádušních majetků byla složena částka 4283 zlatých a 7 krejcarů.⁸³

- Bystré: 1783zl 27kr

- Jedlová: 886zl 51kr

⁷⁶ SOkA Svitavy, FÚ Bystré, *Liber memorabilium*, pag. 65.

⁷⁷ *Tamtéž*, pag. 67.

⁷⁸ *Tamtéž*, pag. 129-131.

⁷⁹ V 80. letech 17. kostel sv. Václava v Trpíně. Na počátku 18. stol. kaple sv. Jana Křtitele v Hartmanicích.

⁸⁰ *Tamtéž*, pag. 60.

⁸¹ *Tamtéž*, pag. 61.

⁸² Vladimír VELEŠÍK – Vladimír VELEŠÍK ml., *Bystré město dobrých rodáků*, Bystré 2019, s. 53.

⁸³ SOkA Svitavy, FÚ Bystré, *Liber memorabilium*, pag. 132

- Pomezí: 212zl 5kr
- Stašov: 58zl 3kr
- Banín 305kr 13kr
- Modřín: 209 34kr
- škapulířové bratrstvo: 400zl 32kr
- Hartmanice: 211zl 17kr

Vrchnost přispěla celkově 2479 zlatých a dodala potřebné materiály.⁸⁴

Stavby se tak ujal až syn Jakuba Hanibala, František Rudolf z Hohenembsu. K položení základního kamene došlo 8. června 1722 farářem Janem Jindřichem Heftem za asistence hraběte, hejtmana Maxmiliána Bidmana a starosty Jana Elčknera. Staviteli byli Adam Weinmüller z Boskovic a zednický mistr Václav Dittrich ze Stašova.⁸⁵

Lod' starého kostela byla postupně odbourávána, zatímco presbytář ještě sloužil k bohoslužbám a dne 24. dubna 1724 byl definitivně zbourán.⁸⁶ Od 24. dubna 1724 do 24. listopadu 1725 byly s povolením hraběte slouženy mše v zámecké kapli.⁸⁷ 9. července 1725 byla dokončena střecha nad presbytářem a 20. srpna nad ním vztyčeny věžička a kříž, zároveň byly do chrámu uloženy relikvie.⁸⁸

Za úřadování nového faráře Zikmunda Vlacha byla roku 1725 pořádána mezi farníky nová sbírka na dostavbu kostela.⁸⁹ Celkem se vybralo 1 vědro a 14 pint oleje,⁹⁰ 16 strychů a 2 věrtele cementu (4 strychy dodal sám farář)⁹¹ a 54 krejcarů.

K vysvěcení presbytáře došlo 27. října 1726 Zikmundem Vlachem za účasti hraběte, kaplana v Pomezí Ondřeje Čěšky a jimramovského faráře Fabiána Foltiny.⁹² V následujících dvou letech byly zavěšeny tři zvony a dokončena klenba

⁸⁴ *Tamtéž*, pag. 927.

⁸⁵ *Tamtéž*, pag. 66.

⁸⁶ SOkA Svitavy, FÚ Bystré, *Liber memorabilium*, 67.

⁸⁷ *Tamtéž*, pag. 68.

⁸⁸ *Tamtéž*.

⁸⁹ *Tamtéž*.

⁹⁰ 79,2l

⁹¹ 1544,4l

⁹² SOkA Svitavy, FÚ Bystré, *Liber memorabilium*, pag. 69.

kostela. K vysvěcení celého kostela došlo až 2. května 1736.⁹³ V letech 1740-1741 byla dokončena podlaha,⁹⁴ hlavní vchod do kostela za 114 zlatých a vstup na kůr za 24 zlatých.⁹⁵

Celková suma za stavbu činila přes 6100 zlatých. Profesor Mikulec ve své práci *Kostel sv. Jana Křtitele a karmelská zbožnost v Bystrém*⁹⁶ zmiňuje částku přes 8600 zlatých. Již zmíněný zápis o sbírce na kostel z roku 1721 obsahuje: první sloupec s celkovou vybranou částkou (4283zl 7kr), druhý sloupec s částkou využitou na stavbu (3500zl) a třetí prostředky, které zbyly (783zl 7kr). Využitou sumu 3500zl potvrzují účty na konci kroniky, k ním je připočteno 2479zl od vrchnosti. Po započítání vybudování vstupu do kostela a vchodu na kůr se částka dostává na 6117zl.

Kvůli finanční náročnosti stavby se zpočátku využívalo vybavení starého kostela. Roku 1741 byly kostelu darovány dva oltáře svaté Anny a svaté Barbory.⁹⁷ První nechal na svůj náklad zhotovit František Freisleben a druhý bysterský tkalcovský cech. Téhož roku byly vyhotoveny nové lavice za 159 zlatých.⁹⁸ Roku 1744 byl zakoupen nový zvon za 483 zlatých a vysvěcen na památku Panny Marie.⁹⁹ Roku 1748 byl sochařem Bartolomějem Hendrichem vyhotoven na náklady bratrstva oltář Panny Marie Karmelské za 120 zlatých a o čtyři roky později pozlacen.¹⁰⁰ Roku 1749 vytvořil Bartoloměj Hendrich i oltář hlavní za 500 zlatých, brněnský malíř Josef Tadeáš Rotter¹⁰¹ vyhotovil oltářní obraz za 300 zlatých a štafír Václav Weintritt za 724 zlatých oltář pozlatil.¹⁰² I kazatelna z roku 1750 za 210 zlatých je dílem Bartoloměje Hendricha (pozlacena 1752 za 370 zlatých Václavem

⁹³ *Tamtéž*, pag. 81.

⁹⁴ *Tamtéž*, pag. 83.

⁹⁵ *Tamtéž*, pag. 84.

⁹⁶ Jirí MIKULEC, *Kostel sv. Jana Křtitele a karmelská zbožnost v Bystrém*, Bystré 2017, s. 7.

⁹⁷ *Tamtéž*.

⁹⁸ *Smlouva na kostelní lavice 1741*, místo uložení Římskokatol. farní úřad Bystré.

⁹⁹ SOkA Svitavy, FÚ Bystré, *Liber memorabilium*, pag. 86.

¹⁰⁰ *Smlouva na karmelský oltář 1748*, místo uložení Římskokatol. farní úřad Bystré.

¹⁰¹ Narodil se 1701 v Opavě, zemřel 1763 v Brně. Podílel se např. na výzdobě obnovovaného brněnského kláštera augustiniánů – poustevníků sv. Tomáše apoštola. Srov. Antonín JIRKA, *Materiálové příspěvky k historii malířství na Moravě*, in: Sborník prací FF brněnské univerzity: řada uměnovědná, Brno 1974, s. 73-77.

¹⁰² SOkA Svitavy, FÚ Bystré, *Liber memorabilium*, pag. 891.

Weintritem).¹⁰³ Dalším barokním oltářem je oltář svatého Josefa z roku 1751, který vznikl v dílně Václava Pacáka¹⁰⁴ v Litomyšli v ceně 360 zlatých¹⁰⁵ (124 zlatých přispěl Jakub Dittrich).¹⁰⁶ Poslední dva oltáře – svatého Antonína Paduánského a svatého Karla Boromejského - vznikly roku 1753. Autorem jejich obrazů v celkové ceně 370 zlatých (70 zlatých přidala vrchnost) byl opět Josef Tadeáš Rotter.¹⁰⁷

Kostel byl vystavěn jako emporový s křížovou lodí a dvěma věžemi v západním průčelí, jež má v prvním patře na obou stranách lodi oratoře a pod nimi v přízemí se nachází mělké kaple. Je zaklenut valenou klenbou, nad portálem s pískovcovým orámováním se nachází kůr s varhany. Postranní vchody jsou pravoúhle a prostě orámované.¹⁰⁸

Nákupy a dary pro nový chrám byly následující:

- Roku 1725 hrabě František Rudolf z Hohenembsu daroval kostelu 200 zlatých.¹⁰⁹
- Roku 1727 bylo zakoupeno vélum¹¹⁰ pro kalich, dvě tuby za 7 zlatých a kasula za 27 zlatých a 30 krejcarů, na kterou přispěl farář 7 zlatými. Elizabeth Nováková z Nedvězího darovala 5 zlatých, František Votava 10 zlatých, neznámý dárc 100 zlatých a Anna Bidmanová rochetu.¹¹¹
- Roku 1728 darovala Veronika Navrátilová polštářek pro misál.¹¹²
- Roku 1729 byly nakoupeny dvě černé dalmatiky pro ministranty za 30 krejcarů, alba a Anna Marie Vlachová darovala pallium v hodnotě 1 zlatý a 43 krejcarů.¹¹³
- Roku 1730 bylo pro kostel vybráno 1zl 30kr v Sedlišti a Trhonici, 4zl

¹⁰³ *Tamtéž.*

¹⁰⁴ Syn významného sochaře Jiřího Františka Pacáka. Svým dílem odkazoval na tvorbu Matyáše Bernarda Brauna. Autor mnoha sousoší, oltářů, kazatelen a morových sloupů ve východních Čechách. Srov. Jan BOUČEK, *Jiří František Pacák a jeho tvorba ve východních Čechách*, diplomová práce obhájená na Katolické teologické fakultě UK v Praze, Praha 2015.

¹⁰⁵ *Tamtéž*, pag. 910.

¹⁰⁶ *Tamtéž*, pag. 89.

¹⁰⁷ *Tamtéž*, pag. 910.

¹⁰⁸ Zdeněk WIRTH, *Soupis památek historických a uměleckých v království českém od pravěku do počátku XIX. století 22, Politický okres Poličský*, Praha 1906, s. 13-16.

¹⁰⁹ SOKA Svitavy, FÚ Bystré, *Liber memorabilium*, pag. 68.

¹¹⁰ Látka k zahalení kalichů nebo monstrancí. In: R. BERGER, *Liturgický slovník*, s. 533

¹¹¹ SOKA Svitavy, FÚ Bystré, *Liber memorabilium*, pag. 70.

¹¹² *Tamtéž*, pag. 72.

¹¹³ SOKA Svitavy, FÚ Bystré, *Liber memorabilium*, pag. 72.

- v Korouhvi, 3zl 56kr v Nedvězí, 1zl 28kr v Hartmanicích a 11zl 35kr v Bystrém. Z této sbírky byl následujícího roku opraven boží hrob.¹¹⁴
- Roku 1733 darovala Johana Nespi[.....] 40 zlatých.¹¹⁵
 - V letech 1734-1735 byly nakoupeny nové misály a alba.¹¹⁶
 - Roku 1736 darovala Barbora Bidmanová korporál¹¹⁷ na oltář a Elizabeth [.....] velum pro monstranci.¹¹⁸
 - Roku 1737 byly darovány relikvie svatého Petra a Pavla a relikvie Panny Marie.¹¹⁹
 - Roku 1739 daroval Ondřej Švajcar sochu na křtitelnici.¹²⁰
 - Roku 1740 hrabě František Rudolf daroval bíločervenou kasuli vyšívanou stříbrem.¹²¹
 - Roku 1741 byl zakoupen nový sedes a Elizabeth Kleiniánová darovala velum pro monstranci.¹²²
 - Roku 1742 darovala Jana Novotná svícen na oltář za 20 zlatých.¹²³
 - Roku 1744 byly pořízeny bílé závěsy pro svatostánek. Také byla dokončena kostelní věž a byl na ní zavěšen zvon za 483 zlatých.¹²⁴
 - Roku 1751 daroval August Elčkner 4 zlaté.¹²⁵
 - V letech 1752-1753 byl zakoupen ambon¹²⁶ za 50 zlatých a baldachýn za 100 zlatých.¹²⁷
 - Roku 1761 bylo zakoupeno nové ciborum za 186 zlatých a 15 krejcarů, na které přispěl Josef Hlaus.¹²⁸

¹¹⁴ *Tamtéž*, pag. 73.

¹¹⁵ *Tamtéž*, pag. 79.

¹¹⁶ *Tamtéž*, pag. 80.

¹¹⁷ Čtvercové plátno, která se rozkládá uprostřed oltáře, aby na něj mohly být položeny eucharistické dary. In: R. BERGER, *Liturgický slovník*, s. 212.

¹¹⁸ SOKA Svitavy, FÚ Bystré, *Liber memorabilium*, pag. 81.

¹¹⁹ *Tamtéž*, pag. 82.

¹²⁰ *Tamtéž*.

¹²¹ *Tamtéž*, pag. 83.

¹²² *Tamtéž*, pag. 84.

¹²³ *Tamtéž*, pag. 85.

¹²⁴ *Tamtéž*, pag. 86.

¹²⁵ *Tamtéž*, pag. 89.

¹²⁶ Vyvýšené místo, z něhož se předčítají menší čtení. In: R. BERGER, *Liturgický slovník*, s. 44.

¹²⁷ SOKA Svitavy, FÚ Bystré, *Liber memorabilium*, pag. 85.

¹²⁸ *Tamtéž*, pag. 90.

3.4 ŠKAPULÍŘOVÉ BRATRSTVO

Velmi důležitou událostí pro farnost, jejíž vliv sahá až do současnosti, bylo založení škapulířového bratrstva. Bohužel se nedochovaly stanovy ani matrika členů bratrstva, proto jsme odkázáni rekonstruovat jeho působení pouze z farní kroniky a farářských relací z roku 1700.

O jeho vznik v Bystrém se zasloužila ovdovělá majitelka panství, hraběnka Anna Kateřina z Martinic.¹²⁹ Dne 13. listopadu 1682 byla vystavěna generálním představeným Řádu bosých karmelitánů Karlem Felixem od svaté Terezie¹³⁰ zakládací listina pro bratrstvo. Listina se nedochovala, ale její znění se nachází opsané na konci kroniky.¹³¹ Další důležitou listinou je poté konfirmace bratrstva arcibiskupskou konsistoří z 11. března 1683.¹³²

*Authoritate Archi-Episcopali ordinaria datur
ad instantiam Illust[rissimae]D[omi]nae
Annae Catharinae Comitissae de Martinic
(tit.) facultas et licentia, ut juxta consensum
Admodum R[everen]di Patris Fratris Caroli
Felicis a S[ancta] Theresia Praepositi Generalis
Fratrum Carmelitanum Discalceatorum
Congregationis S[ancti]Elie O[r]di[ni]s
Beatissimae Virginis Mariae de Monte Carmelo,
ac eiusdem S[ancti] Montis Prioris in oppido
Bistra Archidioecesis Pragensis Confraternitas
Beatissimae Mariae Virginis de Monte Carmelo*

¹²⁹ Žila v letech 1624-1685. Rozená Bukůvková z Bukůvky. Přestože nepocházela z významné rodiny, byla dědičkou velkého majetku na Moravě. Po smrti svého manžela roku 1677 se stala majitelkou bysterského panství, kde se zasloužila o rozkvět duchovního života. Srov. Vladimír BŘEZINA, *Rod Bukůvků z Bukůvky od středověku do 20. století*, České Budějovice 2008.

¹³⁰ Jan Karel Jáchym Slavata z Chlumu a Košumberka

¹³¹ SOKA Svitavy, FÚ Bystré, *Liber memorabilium*, pag. 897-902.

Příloha č. 7.

¹³² SOKA Svitavy, FÚ Bystré, kart. 25.

Příloha č. 8.

*in D[omi]no erigi, ibidemq[ue] cultus et
devotio Sacri Scapularis libere et licite
propagari promoviq[ue] possit ac valeat.*

Actum Pragae in Cancellaria Archi-Epi[scopa]li die

11. Martii A[nn]o 1683.

*Wenceslaus Bilek
ad Bilerberg Officialis*

*Il[lustrissimus] Štěpán
Cancellarius*

Ve farní kronice se také nachází její notářsky ověřený opis z 6. června 1696.¹³³ Slavnostní založení bratrstva, které proběhlo za velké účasti lidu, se váže k 27. květnu 1683.¹³⁴

Podle zvyklostí bratrstva stanul v jeho čele farář Herbst, který získal právo přijímat členy, žehnat a světit škapulíře.¹³⁵ Hospodářské záležitosti bratrstva byly převedeny na ředitele bysterské školy. Hraběnka také zavázala sebe a budoucí majitele panství ročně přispívat bratrstvu v následujících naturáliích:¹³⁶

- 3 strychy pšenice (=280,8l)
- 1 věrtel hrachu (=23,4l)
- 1 sud piva (=66,3l)
- 24 liber sýra (=61,7kg)

Protože faráři se založením bratrstva přibyde povinností, vymohl si pro sebe a své budoucí nástupce od hraběnky roční dávky. Německý originál listiny se nachází vložený ve farní kronice,¹³⁷ a zmiňuje následující:

- 1 cent kaprů (=61,7kg)
- ½ centu štik (=30,9kg)
- 10 liber masa (=5,1kg)
- 4 pinty vína (=7,5l)

¹³³ SOKA Svitavy, FÚ Bystré, *Liber memorabilium*, pag. 27.

¹³⁴ *Tamtéž*, pag. 26.

¹³⁵ *Tamtéž*, pag. 27.

bratrstvo mohl vést i kaplan

¹³⁶ SOKA Svitavy, FÚ Bystré, *Liber memorabilium*, pag. 30.

¹³⁷ *Tamtéž*, pag. 28-29.

- ½ sudu piva (=33,2l)

- 1 ½ větele ovsa (=35,1l)

Barokní náboženská bratrstva byla společenstvími věřících – laiků, které vedl duchovní. Tato bratrstva se zaměřovala na určitý katolický kult, v našem případě mariánský. Členové se scházeli pod vedením faráře či kaplana u vlastního oltáře v konkrétním kostele. Od bitvy na Bílé Hoře do josefinských reforem působilo v Čechách 652 bratrstev.¹³⁸ Kult Panny Marie byl mezi těmito společenstvími nejčastější- čítal polovinu z celkového počtu. Velká úcta k Panně Marii mohla spočívat v touze získat přímluvu u Krista, ale také to byla matka, která viděla smrt svého syna, což v době velké dětské úmrtnosti jistě rezonovalo u věřících.¹³⁹

Přestože byly ve stavovské společnosti velké bariéry mezi jednotlivými společenskými vrstvami, bratrstva byla otevřena příslušníkům všech společenských postavení, protože zdůrazňovala rovnost před Bohem a plnění povinností přinášelo prospěch všem bez ohledu na jejich společenské postavení. Tato společenství sdružovala jak šlechtice či městský patriciát, tak i řemeslníky nebo chudé vesničany. Výše postavení členové, například členové městské rady či vrchnostenská úředníci, byli v laickém předsednictvu, které mělo na starosti hospodaření a kontrolu majetku.¹⁴⁰

Členové bratrstev byli zavázáni účastnit se společných mší, procesí a denně se modlit dané modlitby k příslušnému patronovi. Splnění těchto povinností bylo štědře odměněno odpustky. Důležitým okruhem činností byla příprava na smrt a vykonání pohřbu. Společenství mělo formovat své členy tak, aby byli připraveni na zbožnou smrt, dále se měla postarat o pohřbívání svých členů a nakonec v modlitbách a zádušních mších podporovat zesnulou duši v posmrtném životě.¹⁴¹

Stát se členem bratrstva nepředstavovalo příliš velký problém. Dvěma základními podmínkami byla jasná příslušnost ke katolické víře a jistá mravní bezúhonnost. Překážkou nebylo pohlaví, věk, společenské postavení ani vzdálené

¹³⁸ Jiří MIKULEC, *Barokní náboženská bratrstva v Čechách*, Praha 2000, s. 23.

¹³⁹ *Tamtéž*, s. 32.

¹⁴⁰ *Tamtéž*, s. 60.

¹⁴¹ *Tamtéž*, s. 35.

bydliště. Bratrstva ve svých regulích měla umožnit lidem ze vzdálených míst stát se plnohodnotnými členy.¹⁴²

Řád bratří blahoslavené Panny Marie na hoře Karmel¹⁴³ byl založen ve 12. století poustevníky, kteří pod touto horou žili. S tímto řádem byl od počátku spjat mariánský kult. Pro karmelitány je typické nošení velkého škapulíře, což je široký pruh látky s otvorem pro hlavu, který je součástí hábitu. Od 15. století šířili mariánskou zbožnost mezi laiky a nabádali k nošení malého škapulíře.¹⁴⁴

Povinností každého, kdo vstoupil do škapulířového bratrstva Panny Marie Karmelské Řádu bosých karmelitánů, bylo nosit nepřetržitě pod svrchním oděvem nebo na holém těle malý škapulíř. Ten tvořily dva látkové obdélníky spojené tkanicemi. Jeden obdélník spočíval na hrudi a druhý na zádech. Škapulíř měl hnědou barvu a na jeho přední straně byla vyobrazena Panna Maria. Každý člen při vstupu do bratrstva obdržel od kněze posvěcený škapulíř, kterému musel prokazovat patřičnou úctu. Při značném poškození se starý škapulíř spálil a člen bratrstva obdržel nový. Tento odznak příslušnosti k mariánskému společenství byl také první ze dvou možností, jak se vyhnout očistci. Podle legendy se Panna Maria zjevila roku 1251 v Cambridge svatému Šimonu Stockovi a ukazovala mu hnědý škapulíř. V roce 1322 tak papež Jan XXII. ustanovil sobotní bulou, že ten, kdo během svého života nosí škapulíř, prokazuje mu úctu, modlí se předepsané modlitby a zemře s ním na těle, bude první sobotu po své smrti vysvobozen z očistce.¹⁴⁵

Z dochovaného členského lístku¹⁴⁶ bysterského bratrstva se dozvídáme o každodenní povinnosti každého jednotlivce. Tou bylo se sedmkrát pomodlit mariánskou modlitbu otištěnou na rubu lístku, sedmkrát Otčenáš, sedmkrát Zdrávas Maria a jednou Věřím v Boha. Takovýto lístek dostal každý nově přijatý člen. Bratrstvo si je opatrovalo průběžně dle potřeby. Například roku 1725 je nechal farář

¹⁴² *Tamtéž*, s. 79.

¹⁴³ V dnešním Izraeli.

¹⁴⁴ Berard L. MARHALER a kol., *New Catholic Encyclopedia*, 2. ed., 3. vol., Farmington Hills 2003, s. 130-133.

¹⁴⁵ Srov. J. MIKULEC, *Bratrstva*, s. 65 ; dále srov. B. MARHALER a kol., *Catholic Encyclopedia*, s. 721-723.

¹⁴⁶ *Členský lístek škapulířového bratrstva*, místo uložení Římskokatol. farní úřad Bystré.

Zikmund Vlach vytisknout v Litomyšli na své náklady za 4 zlaté.¹⁴⁷

Přestože se nezachoval seznam členů bratrstva, můžeme s jistotou jmenovat alespoň jednoho člena, tím byl správce zámku a od roku 1704 hejtman panství Antonín Viktor Roslav z Rosenthalu. Za stoleté působení bratrstva byl Roslav jeho největším dárcem. Jak již bylo zmíněno výše, roku 1695 pořídil na své náklady mariánský oltář. Roku 1702 daroval bratrstvu 3 krávy,¹⁴⁸ roku 1704 hedvábný baldachýn nad mariánský oltář za 93 zlatých a také obraz Panny Marie na tento oltář.¹⁴⁹ V roce 1710 nechal pro bratrstvo vyhotovit zlatostříbrnou kasuli.¹⁵⁰ Když roku 1716 zemřel, odkázal bratrstvu značnou sumu, z které byla pořízena honosná stříbrná socha Panny Marie s drahými kameny za 605 zlatých a 12 krejcarů.¹⁵¹ V dokumentu Komise pro likvidaci náboženských bratrstev z roku 1785 je tato socha popsána jako diamanty osázená.¹⁵²

Škapulířové bratrstvo se těšilo velké oblibě v širokém okolí. Ve farářských relacích z roku 1700 jsou již doloženy k červencovému svátku Panny Marie Karmelské¹⁵³ pravidelné každoroční poutě. Do Bystrého směřovali poutníci až ze Svitav či Březové, což lze považovat za velký úspěch vzhledem k četné konkurenci poutí například v Litomyšli, Vysokém Mýtě či Luži. Poutníci přicházeli do Bystrého v procesích v čele se svými faráři a v kostele se pak účastnili bohoslužeb.¹⁵⁴ Z roku 1715 je doloženo přibližně pět tisíc poutníků, jež přistoupilo ke zpovědi.¹⁵⁵ Svátek Panny Marie Karmelské se využíval pro přijímání nových členů a také k významným událostem, například farář Jan Jindřich Heft byl v tento den roku 1703 uveden do úřadu.¹⁵⁶ Tento svátek byl pro členy také příležitostí získat plnomocné odpustky. Podmínkou byla svatá zpověď, přijetí Těla Kristova a modlitba v bysterském kostele u mariánského oltáře za úmysl církve.

¹⁴⁷ SOkA Svitavy, FÚ Bystré, *Liber memorabilium*, pag. 68.

¹⁴⁸ *Tamtéž*, pag. 44.

¹⁴⁹ *Tamtéž*, pag. 49.

¹⁵⁰ *Tamtéž*, pag. 57.

¹⁵¹ *Tamtéž*, pag. 63.

¹⁵² NA, České gubernium - Komise pro likvidaci náboženských bratrstev, inv. č. 2196, sign. VII/1.

¹⁵³ Svátek Panny Marie Karmelské je 16. července, pokud nepřipadal na neděli, konala se pout' nejbližší následující neděli.

¹⁵⁴ NA, APA, inv. č. 1356, sign. B13/16.

¹⁵⁵ SOkA Svitavy, FÚ Bystré, *Liber memorabilium*, pag. 61.

¹⁵⁶ *Tamtéž*, pag. 47.

Roku 1728 se podařilo získat papežské odpustkové privilegium od Benedikta XIII. pro mariánský oltář,¹⁵⁷ které do Bystrého přinesli moravskotřebovští františkáni. Pokud kněz u mariánského oltáře odsloužil během Dušiček nebo jakoukoliv sobotu mši za zemřelého člena, bude jeho duše propuštěna z očiště, což byla druhá možnost jak, se ve škapulířovém bratrstvu vyhnout očiště. ¹⁵⁸ Nový karmelský oltář z roku 1748 byl 17. března 1751 posvěcen arcibiskupem Janem Mořicem Gustavem.¹⁵⁹

Nákupy a dary pro bratrstvo byly následující:

- Roku 1683 darovala hraběnka Anna Kateřina z Martinic velký hedvábný prapor pro veřejná procesí.¹⁶⁰
- Roku 1686 daroval hrabě Jan Pavel Leopold z Valderode hedvábnou korouhev.¹⁶¹
- Roku 1699 zakoupeno 7 černých škapulířů pro bratrstvo za 32 zlatých a dva černé oděvy na pohřby pro ministranty.¹⁶²
- V letech 1700-1704 byly pořízeny dvě bíločervené hedvábné dalmatiky, stříbrná kadidelnice za 50 zlatých, nová modlitební kniha a kasula.¹⁶³
- Roku 1710 byl zakoupen prapor se zlatými prvky za 138 zlatých a 22 krejcarů.¹⁶⁴
- Roku 1727 daroval hrabě František Rudolf z Hohenembsu velum, dále byly zakoupeny dvě malé knížky za 12 zlatých.¹⁶⁵
- Roku 1728 zakoupena tunika za 7zl.¹⁶⁶

Císař Josef II. spatřoval reformu církve jako jednu z hlavních úloh své vlády. Byl přesvědčen, že musí zodpovídat i za duchovní stav své země. Josef odmítal vykonávat náboženskou praxi, se kterou nebyl srozuměn. Jenže to, co

¹⁵⁷ NA, APA, *Bullarium 1724-1731*, inv. č. 1423, sign. B16/10, pag. 47.

¹⁵⁸ SOkA Svitavy, FÚ Bystré, *Liber memorabilium*, pag. 71.

¹⁵⁹ *Tamtéž*, pag. 89.

¹⁶⁰ *Tamtéž*, pag. 30.

¹⁶¹ *Tamtéž*, pag. 31.

¹⁶² *Tamtéž*, pag. 43.

¹⁶³ *Tamtéž*, pag. 43-49.

¹⁶⁴ *Tamtéž*, pag. 58.

¹⁶⁵ *Tamtéž*, pag. 70.

¹⁶⁶ *Tamtéž*, pag. 72.

odstranil ze své soukromé pobožnosti, odstranil i z té veřejné. Během jeho reformy byly rušeny řeholní řády, které nevykonávaly žádnou užitečnou činnost, a jejich majetek rozprodán. Jejich budovy byly využity jako kasárny, nemocnice či továrny. Majetek řádů byl rozprodán a soustředěn do náboženského fondu, z něhož byli placeni faráři, kteří se tímto stali státními zaměstnanci. Stejný osud postihl i náboženská bratrstva. Rušení těchto farních společenství mělo předzvěst již v tereziánské době, když bylo v letech 1748-1749 nařízeno zakládání nových bratrstev pouze s povolením státu. Dvorských dekretem z 22. května 1783 byla definitivně ukončena činnost bratrstev. Těm bylo vytýkáno uctívání různých předmětů (v našem případě škapulířů), které je odváděly od upřímné zbožnosti. Dalším prohřeškem v očích josefinistů bylo hromadění peněz, výluční postavení bratrstev ve farnosti a nevyužitý potenciál, jenž měl být využit pro charitativní činnost. Patentem z 28. srpna 1783 bylo dokonce zakázáno nosit v procesích korouhve a sochy. V květnu 1784 byla ve Vídni ustanovena Komise pro likvidaci náboženských bratrstev. Za úkol měla sepsat jejich majetek a převést ho do fondu pro chudinskou péči a nižší školství.¹⁶⁷

O stav majetku bratrstva na jeho sklonku, který byl zkonfiskován, nám podávají informace dva dokumenty: česky psaný inventář z roku 1784¹⁶⁸ a německý spis Komise pro likvidaci náboženských bratrstev z roku 1785.¹⁶⁹ Celková částka jeho majetku byla vyčíslena na 1516 zlatých a 7 krejcarů. Ta se skládala z 243zl v jeho pokladně, z 700zl v zemské stavovské pokladně a z 503zl odhadované ceny drahých předmětů ze zlata či stříbra. Dalších necelých sto zlatých tvořil prodej ve veřejné dražbě, úroky z půjček a další uložené prostředky. Mezi nejdražší položku patřila již zmíněná stříbrná socha Panny Marie osázena drahými kameny, která byla pořízena z odkázaných peněz po zesnulém Roslavu z Rosenthalu. Konfiskacemi přišlo bratrstvo i o matriku členů. Úředníky byla

¹⁶⁷ Srov. J. MIKULEC, *Bratrstva*, s. 65, s. 124-134 ; dále srov. Friedrich JAEGER, *Enzyklopädie der Neuzeit*, 6. Band, Stuttgart 2007, s. 142-146 ; dále srov. Ondřej BASTL, *Josef II. – osvícenecký katolík nebo nepřítel církve?*, in: Jaroslav LORMAN – Daniela TINKOVÁ, *Post tenebras spero lucem*, Praha 2009, s. 274 ; dále srov. Jan ROYT, *Obráz a kult v Čechách v 17. a 18. století*, Praha 1999, s. 301.

¹⁶⁸ SOKA Svitavy, FÚ Bystré, kart. 24.

¹⁶⁹ NA, České gubernium - Komise pro likvidaci náboženských bratrstev, inv. č. 2196, sign. VII/1.

vyhodnocena za cennou, kvůli stříbrnému kování na jejích deskách. Jedinou věcí, která nebyla zanikajícímu bratrstvu zabavena, je mariánský oltář, ten stojí v kostele dodnes. I přes josefínská nařízení a některé osvícenecké kněze si červencové poutě na svátek Panny Marie Karmelské zachovaly svou tradici až do dnešních dní. Tento svátek je v očích bysterských věřících vnímán důležitěji než červnový svátek svatého Jana Křtitele, patrona kostela.

3.5 STAVBA NOVÉ FARY

O staré faře ležící na místě dnešního domu čp. 85¹⁷⁰ v Bystrém se farní kronika několikrát zmiňuje jako o neopravitelné ruině.¹⁷¹ K jejímu stavu nepřispíval ani svažující se terén. Navíc kvůli vzniku škapulířové bratrstva a pravidelným karmelským poutím nemohla fara nejspíše vyhovovat potřebám poutníků směřujících do Bystrého. Proto na naléhání faráře Herbsta souhlasila vrchnost se stavbou nové budovy. Majitel panství Jan Leopold z Valderode přislíbil dodání materiálů pro stavbu a vrchnostenský polír Jakub Ruppert vypracoval plány.¹⁷²

Nejdříve však bylo nutné vyřídit pozemkové záležitosti. První krok byl učiněn již roku 1688, kdy zesnulý pan Hartl odkázal kostelu za každoroční sloužení mše za jeho duši část zahrady, kde dříve ležel mlýnský kámen *Holčovský*. Pro rozšíření kostelního majetku dále farář zakoupil zbývající části zahrady.¹⁷³ Roku 1690 byly uzavřeny dohody se třemi muži: Bednář Tobiáš Gerbl předal kostelu část své zahrady, jako odškodnění dostal pozemek, který získal kostel zádušním darem od pana Hartla, Gerbl se ovšem stal povinen odvádět z tohoto pozemku ročně 30 krejcarů. Řezník Bartoloměj Macek podstoupil svoji zahradu, jež ležela vedle

¹⁷⁰ Vladimír VELEŠÍK – Vladimír VELEŠÍK ml., *Bystré město dobrých rodáků*, Bystré 2019, s. 51.

¹⁷¹ SOKA Svitavy, FÚ Bystré, *Liber memorabilium*, pag. 24 a 35.

¹⁷² *Tamtéž*, pag. 35.

¹⁷³ *Tamtéž*, pag. 33.

zahrady farní, za 30 zlatých a 30 klád dřeva. Dále byla odkoupena i 1/10 zahrady Urbana Barvíře.¹⁷⁴ Dluh mu ale byl splacen až roku 1703 v podobě 10 ¼ měřic¹⁷⁵ pšenice a ovsu.¹⁷⁶

Dne 14. října 1690 byl položen základní kámen fary hejtmanem bysterského panství Martinem Ferdinandem Fiderem, za přítomnosti starosty Šimona Findejse, konšelů Martina Balabána a Martina Burgera.¹⁷⁷

Stavba byla dokončena roku 1692 za částku 1326 zlatých a 25 krejcarů. Farní kronika rozepisuje částku takto:¹⁷⁸

- 300zl 45kr od pražské konzistoře
- 388zl 44kr od města
- 331zl 22kr od kostela
- 52zl 4kr daroval hrabě ze svých příjmů plynoucích z Bystrého
- 15zl od faráře
- 8zl 30kr od mlynářů
- 200zl vybral hrabě z pokladny císařských poplatků panství
- 30zl z prodeje staré fary

Dne 29. října 1692 byl farář Herbst slavnostně uveden na faru hrabětem z Valderode za účasti poličského děkana Bartoloměje Nováka, svojanovského správce a řeholníka řádu svatého Františka Serafinského Celestina, poličského kaplana Jana Vlacha, bysterského kaplana Františka Hanuchny, správce zámku Antonína Roslava z Rosenthalu, správce sýpek Martina Bidmana, starosty a konšelů.¹⁷⁹

Fara je jednopatrovou budovou ležící proti západnímu průčelí kostela. Nad svým vchodem má dodnes erbovní znak rodu Martiniců a Valderode. Měla také nezbytné hospodářské zázemí: chlévy, stodoly, sýpku,¹⁸⁰ na jejichž místě dnes stojí dětské hřiště.

¹⁷⁴ *Tamtéž*, pag. 36.

¹⁷⁵ 959l

¹⁷⁶ SOKA Svitavy, FÚ Bystré, *Liber memorabilium*, pag. 47.

¹⁷⁷ *Tamtéž*, pag. 37.

¹⁷⁸ *Tamtéž*, pag. 38.

¹⁷⁹ *Tamtéž*, pag. 39.

¹⁸⁰ *Tamtéž*, pag. 38.

3.6 OSTATNÍ KOSTELY A KAPLE VE FARNOSTI

3.6.1 FARNÍ KOSTEL NAVŠTÍVENÍ PANNY MARIE V JEDLOVÉ

Jedná se raně gotický jednolodní kostel z 13. století s téměř čtvercovým presbytářem, který je zaklenut křížovou klenbou na klínových žebrech.¹⁸¹

Inventář z roku 1682¹⁸² uvádí, že kostel měl sakristii, kamennou zvonici, u chrámu se rozkládal hřbitov a pod kostelem se nacházela kostnice. Dva velké zvony byly umístěny ve zvonici a další dva menší ve věžičkách na střeše kostela. Každý z nich vážil 29-30 centů.¹⁸³ V kostele byly dva oltáře – jeden hlavní zasvěcen Panně Marii a druhý přenosný. Vybavení tvořila kazatelna, stříbrný kalich s patenou, misál, jeden pár cínových svícňů, dále kněžské oděvy a liturgické textilie.

Nákupy, dary a opravy byly následující:

- Roku 1689 byl opraven velký zvon.¹⁸⁴
- Roku 1697 byly zakoupeny dva cínové svícny, prapor a kazatelna.¹⁸⁵
- Roku 1701 byl pořízen nový oltář. Matěj Küntzel daroval pár svícňů.¹⁸⁶
- Roku 1703 byla zakoupena hedvábná bíločervená kasula za 25 zlatých.¹⁸⁷
- Roku 1706 bylo z kostela ukradeno 70 zlatých. Zakoupena byla socha Zmrtvýchvstalého Krista a kříž na oltář.¹⁸⁸
- Roku 1716 byl zakoupen hedvábný prapor za 10 zlatých.¹⁸⁹
- Roku 1731 začala stavba nové kostelní věže.¹⁹⁰
- Roku 1733 byla věž dokončena a její výstavba vyšla na 650zl 41kr.

¹⁸¹ Emanuel POCHE, *Umělecké památky Čech I*, Praha 1977, s. 579

¹⁸² SOKA Svitavy, FÚ Bystré, *Liber memorabilium*, pag. 21.

¹⁸³ 1789kg-1851kg.

¹⁸⁴ SOKA Svitavy, FÚ Bystré, *Liber memorabilium*, pag. 33.

¹⁸⁵ *Tamtéž*, pag. 41-42.

¹⁸⁶ *Tamtéž*, pag. 44.

¹⁸⁷ *Tamtéž*, pag. 45.

¹⁸⁸ *Tamtéž*, pag. 52.

¹⁸⁹ *Tamtéž*, pag. 62.

¹⁹⁰ *Tamtéž*, pag. 73.

Rodina Jakubu Freislebena darovala kostelu 62zl 41kr.¹⁹¹

- Roku 1736 byla pořízena nová kasula za 17zl 31kr.¹⁹²

- Díky daru 20 zlatých od Anny Mrabanové roku 1739 byla zakoupena nová kasula (z majetku kostela byly doplaceny 2zl 6kr).¹⁹³

- Roku 1741 byl na kostelní věž zavěšeno nový zvon vážící 485 liber.¹⁹⁴

- Roku 1769 daroval Ondřej Schauer kalich.¹⁹⁵

Během josefínského zahušťování farní sítě se Jedlová roku 1782 jako farnost osamostatnila. Prvním farářem se stal Václav Schlesinger, bývalý kaplan v Pomezí.¹⁹⁶ Jedlová zůstala samostatnou farností až do roku 2006, kdy se opět připojila k Bystrému.

3.6.2 FARNÍ KOSTEL SVATÉHO JIŘÍ V POMEZÍ

Původně gotický příčný jednolodní kostel z poloviny 14. století s trojboce zakončeným presbytářem, který je zaklenut valenou klenbou, získal během 17. století novou klenbu.¹⁹⁷

Podle inventáře z roku 1682¹⁹⁸ měl chrám sakristii, kamennou zvonici i kostnici. Vedle kostela ležel hřbitov. Tři zvony se nacházely ve zvonici a čtvrtý na střeše kostela. Všechny vážily 23 centů.¹⁹⁹ V kostele se nacházely tři oltáře stálé a jeden přenosný oltář, kazatelna, stříbrný kalich a patena s celkovou váhou 28 lotů,²⁰⁰ misál a pár železných svícňů, dále kněžské oděvy a liturgické textilie.

Nákupy, dary a opravy:

¹⁹¹ *Tamtéž*, pag. 79.

¹⁹² *Tamtéž*, pag. 81.

¹⁹³ *Tamtéž*, pag. 82.

¹⁹⁴ *Tamtéž*, pag. 84.

248kg

¹⁹⁵ SOKA Svitavy, FÚ Bystré, *Liber memorabilium*, pag. 144.

¹⁹⁶ *Tamtéž*, pag. 146.

¹⁹⁷ Emanuel POCHE, *Umělecké památky Čech III*, Praha 1980, s. 134

¹⁹⁸ SOKA Svitavy, FÚ Bystré, *Liber memorabilium*, pag. 22.

¹⁹⁹ 1491kg

²⁰⁰ 448g

- Roku 1688 byl pořízen nový oltář.²⁰¹
 - Roku 1689 byly posvěceny dva zvony v Pomezí – jeden památce sv. Jiří, druhý památce sv. Adalberta.²⁰²
 - Roku 1690 byl zakoupen nový ambon.²⁰³
 - Roku 1697 Elizabeth Ševcová darovala dva hedvábné prapory.²⁰⁴
 - Roku 1704 byla opravena kostelní věž za 24 zlatých a urnu piva.²⁰⁵
 - Roku 1716 byla postavena nová sakristie, na kterou se složili farníci, za celkovou částku 135zl 26kr.²⁰⁶
 - Roku 1717 zasáhl blesk kostel a oprava vyšla na 19 zlatých
 - Roku 1722 byla zakoupena červená hedvábná kasula za 25 zlatých.²⁰⁷
- V roce 1727 bylo ubráno z nadměrné zátěže bysterských farářů a farnost Pomezí se osamostatnila. Prvním farářem se zde stal Ondřej Čěška.²⁰⁸

3.6.3 FILIÁLNÍ KOSTEL SVATÉ BARBORY V BANÍNĚ

Jedná se o původně gotický jednodlní obdélný kostel z počátku 14. století s hranolovitou věží, který byl vystavěn na vyvýšeném místě uprostřed vsi. Zaklenut je jedním polem křížové žebrové klenby.²⁰⁹

Banínský chrám měl podle inventáře z roku 1682²¹⁰ sakristii, kamennou zvonici a u chrámu ležel hřbitov. Na kostele se nacházely čtyři zvony. Uvnitř disponoval třemi oltáři, dvěma stříbrnými kalichy s patenami, dřevěným svícem, stříbrným křížem na oltáři, který vážil 4 loty²¹¹ a dále kněžské oděvy a liturgické

²⁰¹ SOKA Svitavy, FÚ Bystré, *Liber memorabilium*, pag. 32.

²⁰² *Tamtéž*, pag. 33.

²⁰³ *Tamtéž*, pag. 34.

²⁰⁴ *Tamtéž*, pag. 41.

²⁰⁵ *Tamtéž*, pag. 48.

16,6l

²⁰⁶ SOKA Svitavy, FÚ Bystré, *Liber memorabilium*, pag. 62.

²⁰⁷ *Tamtéž*, pag. 66.

²⁰⁸ *Tamtéž*, pag. 70.

²⁰⁹ Emanuel POCHE, *Umělecké památky Čech I*, Praha 1977, s. 37.

²¹⁰ SOKA Svitavy, FÚ Bystré, *Liber memorabilium*, pag. 23.

²¹¹ 64g

textilie.

Nákupy, dary a opravy:

- Roku 1682 byla zakoupena nová katedra.²¹²
 - Roku 1685 byl pořízen nový hlavní oltář a postranní oltář zasvěcen sv. Valentýnů.²¹³
 - Roku 1688 daroval stařec Jakub Michel kostelu nový zvon.²¹⁴
 - Roku 1689 daroval mlynář Jiří Bošel postranní oltář Panny Marie.²¹⁵
 - Roku 1694 byl zakoupen nový stříbrný kalich (28 lotů)²¹⁶ a monstrance (12 lotů)²¹⁷ a socha sv. Barbory za 20 zlatých.²¹⁸
 - Roku 1703 odkázal kostelu mlynář Jan Skalský 50 zlatých za svoji zesnulou manželku Markétu, aby se za ní pravidelně sloužily mše. Stejnou částku pak odkázal v roce 1706 na zádušní mše za svoji osobu.²¹⁹
 - Roku 1704 byly zakoupeny hedvábné prapory za 44 zlatých.²²⁰
 - Roku 1708 byla pořízena hedvábná červená kasula.²²¹
 - Roku 1716 byly z darů dobrodinců zakoupeny sochy sv. Jana Nepomuckého a sv. Antonína.²²²
 - Roku 1718 byl pořízen nový oltář, na který přidal kovář Skalský 4zl a kostel 18zl.²²³
 - Roku 1721 zasáhl blesk kostelní věž a její oprava vyšla na 25 zlatých.²²⁴
- V roce 1727 byla při tomto filiálním kostele ustanovena nová farnost a prvním banínským farářem se stal Josef Antonín Hledík.²²⁵

²¹² SOKA Svitavy, FÚ Bystré, *Liber memorabilium*, pag. 25.

²¹³ *Tamtéž*, pag. 31.

²¹⁴ *Tamtéž* pag. 32.

²¹⁵ *Tamtéž*, pag. 33.

²¹⁶ 448g

²¹⁷ 192g

²¹⁸ SOKA Svitavy, FÚ Bystré, *Liber memorabilium*, pag. 39.

²¹⁹ *Tamtéž*, pag. 45, 51.

²²⁰ *Tamtéž*, pag. 49.

²²¹ *Tamtéž*, pag. 53.

²²² *Tamtéž*, pag. 62.

²²³ *Tamtéž*, pag. 64.

²²⁴ *Tamtéž*, pag. 65.

²²⁵ *Tamtéž*, pag. 70.

3.6.4 FILIÁLNÍ KOSTEL SVATÉHO VÁCLAVA V TRPÍNĚ

V inventáři z roku 1682²²⁶ je zaznamenáno, že kostel měl sakristii a dva zvony ve věžičce na střeše, které vážily každý 5 centů.²²⁷ Vedle chrámu se rozkládal hřbitov. Kostel disponoval oltářem, kazatelnou, stříbrným kalichem s patenou o celkové váze 29 lotů,²²⁸ misál, dvěma páry svícňů, kněžskými oděvy a liturgickými textiliemi.

Kvůli špatnému stavu kostela započala roku 1683 hraběnka Anna Kateřina z Martinic s povolením pražské konzistoře s výstavbou nového kostela. 13. září položil do pravého rohu kostela farář Herbst základní kámen. Při bourání starého chrámu došlo 19. září k zavalení a smrti dvou zedníků.²²⁹ Roku 1689 byl kostel dokončen a vysvěcen. Celkovou částku 1136 zlatých a dodání materiálů zajistila hraběnka. V roce 1701 byla dostavěna kamenná zvonice za 150 zlatých.²³⁰

Vystavěn byl jednolodní kostel se vztaženými pilíři, mezi kterými se nachází na obou stranách kaple a nad nimi empory, presbytář je úzký trojboce zakončený.²³¹

Nákupy, dary a opravy:

- Roku 1696 byla zakoupena nová červená hedvábná kasula vyšívaná zlatem.²³²
- Roku 1697 byly pořízeny nové varhany, pár cínových svícňů a další pár darovali Václav Andrlík a Jiří Lefler.²³³
- Roku 1701 byly nakoupeny dvě kasuly – modrá a černá. Václav Andrlík nechal na své náklady umístit na hřbitovní zeď sochy sv. Jana Evangelisty a sv. Jana Nepomuckého za 40 zlatých.²³⁴

²²⁶ *Tamtéž*, pag. 21.

²²⁷ 308,5kg

²²⁸ 464g

²²⁹ SOKA Svitavy, FÚ Bystré, *Liber memorabilium*, pag. 25.

²³⁰ *Tamtéž*, pag. 927.

²³¹ Emanuel POCHE, *Umělecké památky Čech IV*, Praha 1982, s. 81.

²³² SOKA Svitavy, FÚ Bystré, *Liber memorabilium*, pag. 41.

²³³ *Tamtéž*.

²³⁴ *Tamtéž*, pag. 44.

- Roku 1704 byl pořízen nový oltář za 125 zlatých a nová kazatelna za 32 zlatých.²³⁵
- V letech 1710-1711 byly nakoupeny dva prapory a bílá hedvábná kasula za 18 zlatých.²³⁶
- Roku 1720 byla vystavěna nová kostelní věž a umístěn na ní velký zvon.²³⁷
- Roku 1728 tato věž shořela, téhož roku byla obnovena a o rok později na ní byl zavěšen nový zvon.²³⁸

3.6.5 FILIÁLNÍ KOSTEL SVATÝCH PETRA A PAVLA V KOROUHVI

Gotický chrám byl vystavěn v 13. století a v polovině 14. století byl přestaven. Jedná se o jednodílnou stavbu s pravoúhle zakončeným presbytářem, který je zaklenut jedním polem křížové klenby.²³⁹

Tento kostel disponoval k roku 1682 kamennou zvonící, kostnicí a sakristií. Dva velké zvony se nacházely ve zvonici (23 centů)²⁴⁰ a dva menší na střeše kostela. Vedle kostela leží hřbitov. Uvnitř se nacházel oltář, kazatelna, starý kalich vážící 13 lotů,²⁴¹ nový zlatý kalich s patenou vážící dohromady 25 lotů,²⁴² misál, 3 páry svícnů, kněžské oděvy a liturgické textilie.²⁴³

Nákupy dary a opravy:

- Roku 1689 byl opraven strop.²⁴⁴
- Roku 1689 byla pořízena bíločervená hedvábná kasula vyšívána zlatem

²³⁵ *Tamtéž*, pag. 48.

²³⁶ *Tamtéž*, pag. 57-58.

²³⁷ *Tamtéž*, pag. 65.

²³⁸ *Tamtéž*, pag. 71.

²³⁹ Emanuel POCHE, *Umělecké památky Čech II*, Praha 1978, s. 101.

²⁴⁰ 1419kg

²⁴¹ 208g

²⁴² 400g

²⁴³ SOKA Svitavy, FÚ Bystré, *Liber memorabilium*, pag. 20.

²⁴⁴ *Tamtéž*, pag. 34.

za 24 zlatých.²⁴⁵

- Roku 1703 byly zakoupeny dva bíločervené prapory za 40 zlatých.²⁴⁶
- V letech 1705-1706 byly pořízeny dva oltáře. Jeden vedlejší za 110 zlatých, druhý hlavní za 180 zlatých (a 166zl za oltářní obraz).²⁴⁷
- V letech 1709-1710 byla zakoupena kasula z bílého a kasula ze zeleného hedvábí.²⁴⁸
- Roku 1717 byla pořízena kazatelna za 50 zlatých a dalšího roku byla za 70 zlatých vyzdobena.²⁴⁹
- Roku 1727 darovala Anna Rýřová rochetu.²⁵⁰
- Roku 1728 darovala Elizabeth Sobotková albu.²⁵¹
- Roku 1734 byl opraven kostel za 48 zlatých a 47 krejcarů.²⁵²

3.6.6 FILIÁLNÍ KOSTEL NANEBEVZETÍ PANNY MARIE VE STAŠOVĚ

V inventáři z roku 1682²⁵³ je zaznamenáno, že chrám měl kostnici a vedle chrámu ležel hřbitov. Jeho jediný zvon se nacházel v kostelní věži. Uvnitř byly 3 velké oltáře a jeden přenosný, kazatelna, stříbrný kalich s patenou, misál, dřevěný svícen, kněžská oděvy a liturgické textilie.

Nákupy, dary a opravy:

- Roku 1690 byl opraven kostel.²⁵⁴
- Roku 1705 byla pořízena nová kazatelna za 110 zlatých a nová kasula vyšitá stříbrem za 40 zlatých.²⁵⁵

²⁴⁵ *Tamtéž*, pag. 42.

²⁴⁶ *Tamtéž*, pag. 45.

²⁴⁷ *Tamtéž*, pag. 50-51.

²⁴⁸ *Tamtéž*, pag. 56-57.

²⁴⁹ *Tamtéž*, pag. 64.

²⁵⁰ *Tamtéž*, pag. 70.

²⁵¹ *Tamtéž*, pag. 72.

²⁵² *Tamtéž*, pag. 80.

²⁵³ *Tamtéž*, pag. 23.

²⁵⁴ *Tamtéž*, pag. 34.

²⁵⁵ *Tamtéž*, pag. 50.

- Roku 1708 byl ukraden z kostela kalich a 27 zlatých.²⁵⁶
 - Roku 1709 byl zakoupen nový sedes (zaplacen z poloviny obyvateli a z poloviny kostelem).²⁵⁷
 - Roku 1710 byl pořízen nový kalich važíci 32,5 lotů²⁵⁸ za 47zl 37kr.²⁵⁹
 - Roku 1725 vznikla u kostela nová kostnice za 12zl 13kr.²⁶⁰
- Kostel byl roku 1856 vyhořel a roky 1864 byl vystavěn nový.

3.6.7 KAPLE SVATÉHO JANA NEPOMUCKÉHO V HARTMANICÍCH

Když farář Herbst roku 1703 opouštěl Bystré, zanechal obyvatelům Hartmanic 100 zlatých pro vystavení nové kaple. V následujících letech bylo vybráno dalších 511 zlatých.²⁶¹ 15. května 1706 byly za účasti kanovníka kapituly sv. Víta Herbst, faráře Hefta, hejtmána Roslava z Rosenthalu a dalších úředníků položeny základy nové kaple svatého Jana Nepomuckého.²⁶² V kronice se vyskytují dva notářsky ověřené opisy listin pojednávající o kapli. V první, z 10. března 1707, se kostel sv. Jana Křtitele a město Bystré zavazují k výstavbě a následnému udržování kapličky.²⁶³

*My rychtář, konšelové a celá obec hartmanická, přítomni
na místě potomků s jistou vůlí a vědomostí naši
milostivé představené vrchnosti též u přítomnosti dvojí:
ctihodného pana faráře Johannese Hefta a urozeného*

²⁵⁶ *Tamtéž*, pag. 56.

²⁵⁷ *Tamtéž*, pag. 56.

²⁵⁸ 522g

²⁵⁹ SOKA Svitavy, FÚ Bystré, *Liber memorabilium*, pag. 57.

²⁶⁰ *Tamtéž*, pag. 69.

²⁶¹ *Tamtéž*, pag. 928.

²⁶² *Tamtéž*, pag. 51.

²⁶³ *Tamtéž*, pag. 53-54.

Příloha č. 9.

pana hejtmana našeho Antonína Roslava z Rosenthalu, dobrovolně uvolujem a nakazujem, že kapli (kterážto zde leží, tých příčin a chvalitebně ho pohnuti některých dobrodinců, na našich gruntech ke cti a chvále svatého anděla strážce a všech milých patronů naši milé vlasti Království českého, vystavěna býti má).

Pokudž by na stavění, střeše, zdi etc. časem scházeti mělo, aneb něčeho jiného potřebovala z prostředků našich obecních, povinni budem nakládati a naskládati, slibujem, by táž kaple ke cti boží a svatých zhůru jmenovaných, k pobožnosti předcházejících bez porušení státi a v ní dle libosti našeho p[ana] stavaře (však bez újmy jiného záduší úřadu církevního), služby boží poctivě se konati mohly, k čemu jakž dobrovolně svolujeme, tak sme pro lepší dohodu vážení rukou naší podepsali a pečetí obecní dotvrdili.

Jenž se stalo ve vsi Hartmanicích dne 10. Martii 1707.

V druhé, z 10 května 1708, arcibiskupská konzistoř potvrzuje zapsání stavby do knih fundací.²⁶⁴

Nejdůstojnějšího vysoce osvíceného knížete a pana pana Jana Josefa arcibiskupa pražského (tit.) My in spiritus alibus vicarius generalis et officialis. A celá arcibiskupská konzistoř pražská. Na vše svrchupsanou fundací, neboli z to assocumti v svém bedlivém povážení, takovou jakožto nábožnou s dobrým rozmyslem a vědomím naším, netoliko schvalujeme ale i z moci úřadu na sobě majícího ve všem jejím položení znění punktů

²⁶⁴ SOkA Svitavy, FÚ Bystré, *Liber memorabilium*, pag. 55-56. Příloha č. 10.

*a klausulích dostatečně ratifikujeme a potvrzujeme.
Chtíce tomu konečně, aby při tomto našem schválení a
potvrzení nyní, i na časy budoucí a vážně zdržána,
a ve všem, jak svrchupsané stojí, nezměnitelně
zachována byla. Provádějice toho utvrzení
sme tuto vlastními rukami podepsali a pečeť arcibiskupskou
přitisknouti dali neméně, a takovou v knihu na fundaci
založenou slovo od slova vepsati nařídili.
Actum v kanceláři arcibiskupské dne 10. Maii 1708.*

Kaple byla vysvěcena 16. července 1708 pražským kanovníkem Herbstem na svátek Panny Marie Karmelské.²⁶⁵ Celá stavba vyšla na 621 zlatých a 41 krejcarů.²⁶⁶ Vznikla tak barokní centrální osmiboká kupolovitá kaple se čtvercovou předsíní.²⁶⁷

V roce 1733 darovala Anna Šmejňáková kapli 100 zlatých, ze kterých bylo o 3 roky později využito 13 zlatých na nákup sochy sv. Jana Nepomuckého.²⁶⁸ Další sochu sv. Jana Nepomuckého daroval roku 1739 hejtman Maxmilián Bidmann za 42 zlatých.²⁶⁹

²⁶⁵ SOKA Svitavy, FÚ Bystré, *Liber memorabilium*, pag. 56.

²⁶⁶ *Tamtéž*, pag. 928.

²⁶⁷ Emanuel POCHE, *Umělecké památky Čech I*, Praha 1977, s. 361.

²⁶⁸ SOKA Svitavy, FÚ Bystré, *Liber memorabilium*, pag. 79 a 87.

²⁶⁹ *Tamtéž*, pag. 88.

3.7 FARÁŘI

Po smrti Jana Gebingera nastoupil 13. února 1682 do farářského úřadu bývalý bysterský kaplan Gottfried Antonín Herbst.²⁷⁰ S jeho zásluhami je spojeno zahájení činnosti škapulířového bratrstva (1682), stavba bysterské fary (1690-1692) i podnět k vystavění nové kaple v Hartmanicích (1708). Čtvrtstoletí jeho úřadování končí 14. dubna 1703, kdy byl zvolen kanovníkem svatovítské kapituly.²⁷¹ Roku 1715 byl pak zvolen jejím děkanem.²⁷²

Na svátek Panny Marie Karmelské roku 1703 byl uveden do úřadu litoměřický rodák Jan Jindřich Heft.²⁷³ K jeho největší zásluze patří, že se hrabě Jakub Hanibal z Hohenembsu zavázal ke stavbě nového kostela v Bystrém (1712). Kvůli několika odkladům výstavby se ovšem dožil pouze položení základního kamene tohoto chrámu (1722).

23. února 1723 se stal bysterským farářem Zikmund Vlach.²⁷⁴ Za jeho působení byla vysvěcena (1726) i dokončena (1736) stavba chrámu sv. Jana Křtitele. Dále došlo k vyjmutí Banína a Pomezí (1727) ze správy bysterské farnosti.

Po Vlachově smrti byl do úřadu 6. října 1748 ustanoven svitavský rodák, který působil třináct let jako farář v Pomezí, Jiří Tadeáš Týdrle.²⁷⁵ Jeho zásluhou bylo v 50. letech dokončeno vybavování nového bysterského kostela (lavice, hlavní oltář, mariánský oltář a ostatní postranní oltáře).

13. března 1782 se na pouhé čtyři roky stal farářem František Josef Šebastiani z Častolovic. Ten předtím působil přes třicet let jako Týdrleho kaplan a v roce 1779 se stal na tři roky farářem v Pomezí. Do jeho krátkého působení spadá zrušení škapulířové bratrstva (1785). S jeho osobou je spojeno ještě jedno josefínské nařízení. Kvůli novému zákazu pohřbívání u kostelů byl posledním, který byl na starém hřbitově pohřben (1786).²⁷⁶

²⁷⁰ *Tamtéž*, pag. 105.

²⁷¹ *Tamtéž*, pag. 46.

²⁷² *Tamtéž*, pag. 61.

²⁷³ *Tamtéž*, pag. 46.

²⁷⁴ *Tamtéž*, pag. 106.

²⁷⁵ *Tamtéž*.

²⁷⁶ *Tamtéž*.

Na dalších deset let byl 11. července 1786 jmenován do úřadu Jan Čేశka z Litomyšle. Ten nejdřívě působil deset let jako kaplan v Bystrém a poté v letech 1782-1786 jako farář v Pomezí.²⁷⁷

²⁷⁷ *Tamtěž*, pag. 171.

ZÁVĚR

Cílem práce bylo podrobně zrekonstruovat dění ve farnosti Bystré od 80. let 17. století do josefínských reforem. V práci můžeme sledovat, jak byla barokní zbožnost silně viditelná. V každé obci byl opraven či postaven kostel, docházelo k neustálému vybavování chrámů, k štědrým darům farníků a také k velké popularitě škapulířového bratrstva.

V námi vytyčeném časovém období působilo ve farnosti šest farářů. Bezpochyby nejvýznamnějším z nich byl Gottfried Antonín Herbst – později kanovník a nakonec děkan svatovítské kapituly. Roku 1682 při svém ustanovení do farnosti založil farní kroniku, která se stala neocenitelným zdrojem informací pro poznání barokního období farnosti. Také stál u zrodu škapulířového bratrstva, které dokázal na jeho počátku velmi dobře zorganizovat a zajistil mu vše potřebné pro jeho fungování. Díky jeho iniciativě se podařilo přesvědčit vrchnost k vystavění nové fary, která dodnes slouží bysterským farářům. Navíc při svém odchodu do Prahy pobídl svým štědrým finančním darem obyvatele Hartmanic k vystavění nové kaple sv. Jana Nepomuckého.

Nejvýznamnější stavbou celého 17. a 18. století byl nový barokní kostel sv. Jana Křtitele v Bystrém. Kvůli nereprezentativnímu stavu jeho gotického předchůdce a velké popularitě mariánských poutí bylo už roku 1712 rozhodnuto o jeho výstavbě. Zasažením farnosti morovou nákazou a vyhořením radnice došlo však k zahájení stavby až o deset let déle. Celý kostel byl dokončen a vysvěcen až roku 1736. Ve 40. a 50. letech docházelo k postupnému vybavování kostela. Pořízeny byly oltáře, lavice, kazatelna i velký zvon.

I přes některé nedochované důležité prameny škapulířového bratrstva se podařilo rekonstruovat jeho působení. Založeno bylo roku 1683 díky snaze hraběnky Anny Kateřiny z Martinic, majitelky panství a faráře Herbsty. Hned na počátku došlo k materiálnímu zabezpečení tohoto společenství. Od počátku se těšilo velké oblibě, o čemž vypovídá popis slavnosti při jeho založení, každoroční červencové poutě na svátek Panny Marie Karmelské bezpečně doložené již roku

1700 či pět tisíc poutníků, kteří v den poutě v roce 1715 přijali svátosti. To všechno i přes silnou konkurenci nedalekých významných poutních míst. Roku 1728 se dokonce podařilo bratrstvu získat papežské odpustkové privilegium pro svůj mariánský oltář. Osvícenské reformy Josefa II. pak znamenaly konec škapulířového bratrstva. Zrušeno bylo Komisí pro likvidaci náboženských bratrstev roku 1785 a až na mariánský oltář byl všechn majetek zabaven a rozprodán. Tento zásah samozřejmě znamenal omezení mariánské zbožnosti, avšak ne její úplný konec. Během 19. století docházelo k obnovením červencových poutí, jejichž tradice přetrvává dodnes. V imponantním barokním kostele sv. Jana Křtitele se tak stále v červenci schází obyvatelé Bystrého i poutníci, aby uctili památku Panny Marie Karmelské. Tento svátek je dokonce významnější událostí než červnový svátek patrona kostela.

Pro bysterskou farnost jsou důležité ještě další dvě barokní stavby. Jednou z nich je již zmíněná kaple sv. Jana Nepomuckého v Hartmanicích, která byla vystavěna na počátku 18. století díky štědrému příspěvku odcházejícího faráře Herbsty a darům místních obyvatel. Druhou stavbou je kostel sv. Václava v Trpíně, který dala vystavět hraběnka Anna Kateřina z Martinic v 80. letech 17. století.

SEZNAM PRAMENŮ

NA, Archiv pražského arcibiskupství, *Bullarium 1724-1731*, inv. č. 1423, sign. B16/10.

NA, Archiv pražského arcibiskupství, *Farářské relace Bystré 1700*, inv. č. 1356, sign. B13/16.

NA, České gubernium - Komise pro likvidaci náboženských bratrstev, *Škapuliřové a literátské bratrstvo Bystré*, inv. č. 2196, sign. VII/1-2.

SOkA Svitavy, Archiv městečka Bystré, *Inventář věci kostelních 1662*, kn. 138.

SOkA Svitavy, Farní úřad Bystré, *Inventář veleslavného bratrstva svatého škapuliře 1784*, kart. 24.

SOkA Svitavy, Farní úřad Bystré, *Liber memorabilium ad parochiam Bistrensem spectans ab A[nn]o 1682*, inv. č. 21, sign. KR 159.

SOkA Svitavy, Farní úřad Bystré, *Konfirmace škapuliřového bratrstva 1683*, kart. 25.

Smlouva na kostelní lavice 1741, místo uložení Římskokatol. farní úřad Bystré.

Smlouva na karmelský oltář 1748, místo uložení Římskokatol. farní úřad Bystré.

Členský lístek škapuliřového bratrstva, místo uložení Římskokatol. farní úřad Bystré.

SEZNAM LITERATURY

BATÍK, Václav, *Dějiny města Bystrého*, Bystré 1908.

BERGER, Rupert, *Liturgický slovník*, Praha 2008.

BOUČEK, Jan, *Jiří František Pacák a jeho tvorba ve východních Čechách*, diplomová práce obhájená na Katolické teologické fakultě UK v Praze, Praha 2015.

BŘEZINA, Vladimír, *Rod Bukůvků z Bukůvky od středověku do 20. století*, České Budějovice 2008.

ELČKNER, František, *Kronika města Bystrého*, Bystré 1948.

HALADA, Jan, *Lexikon české šlechty*, Praha 1992.

JAEGER, Friedrich, *Enzyklopädie der Neuzeit*, 6. Band, Stuttgart 2007.

JIRKA, Antonín, *Materiálové příspěvky k historii malířství na Moravě*, in: Sborník prací FF brněnské univerzity: řada uměnovědná, Brno 1974.

JUŘÍK, Pavel, *Kolowratové: Věrně a stále*, Praha 2016.

KADLEC, Jaroslav, *Přehled českých církevních dějin 1-2*, Praha 1991.

LORMAN, Jaroslav – TINKOVÁ, Daniela, *Post tenebras spero lucem*, Praha 2009.

MARHALER, Berard L. a kol., *New Catholic Encyclopedia*, 2. ed., 3. vol., Farmington Hills 2003.

MIKULEC, Jiří, *Barokní náboženská bratrstva v Čechách*, Praha 2000.

MIKULEC, Jiří, *Kostel sv. Jana Křtitele a karmelská zbožnost v Bystrém*, Bystré 2017.

POCHE, Emanuel, *Umělecké památky Čech I-IV*, Praha 1977-1982.

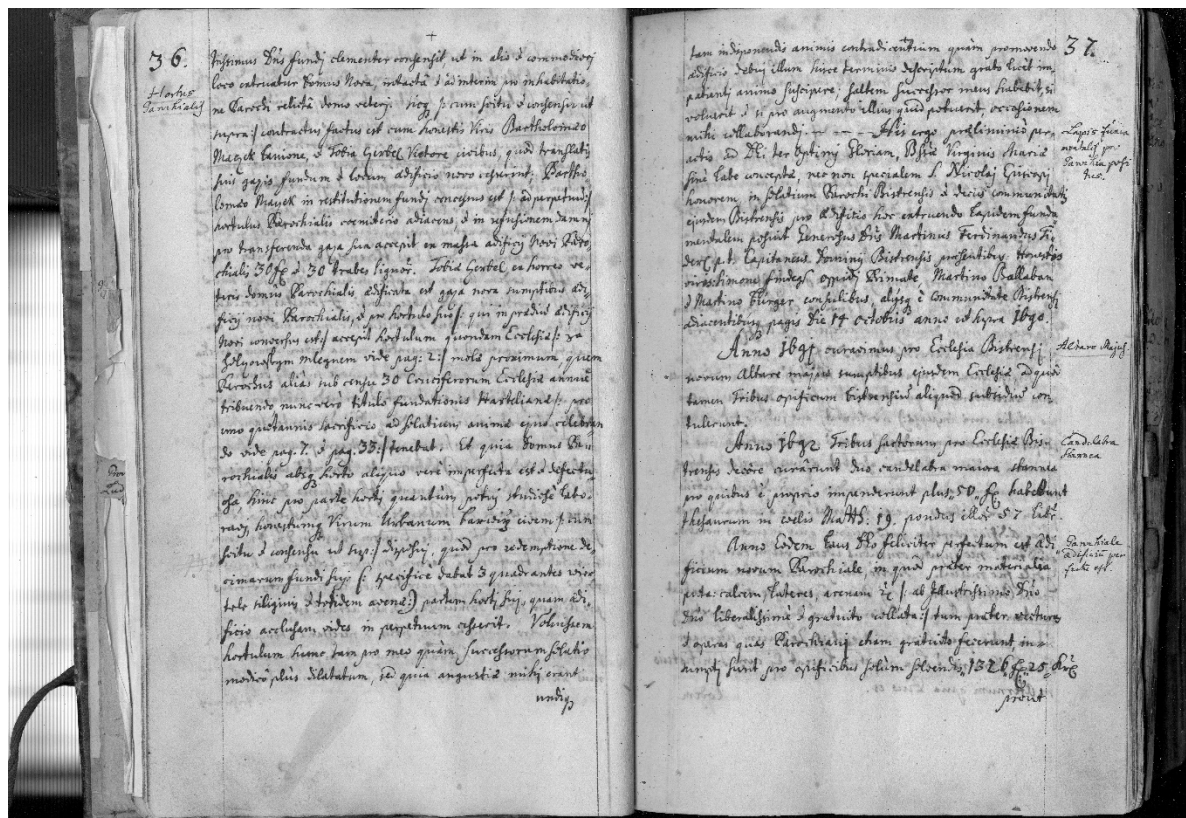
ROYT, Jan, *Obraz a kult v Čechách v 17. a 18. století*, Praha 1999.

VELEŠÍK, Vladimír – VELEŠÍK, Vladimír ml., *Bystré město dobrých rodáků*, Bystré 2019.

WIRTH, Zdeněk, *Soupis památek historických a uměleckých v království českém od pravěku do počátku XIX. století 22, Politický okres Poličský*, Praha 1906.

PŘÍLOHY

Příloha č. 1: Ukázka z farní kroniky (psáno farářem G. A. Herbstem)

Příloha č. 2: Jmenný seznam desátku z Bystrého cca 1750

Jméno	Strychy pšenice	Větele ovsa	Měřičky
František Dědic	-	-	3
Václav Pacla	1	-	1
Václav Tesař	-	-	3
Václav Novotný	-	1	2
Josef Maushberger	-	1	3

Matěj Mach	1	1	3 ¼
Řehoř Kukla	-	1	1
Jan Procházka	1	1	2 ¼
Tomáš Michal	-	1	2
Augustin Elčkner	-	2	3 ¼
Ondřej Randa	-	1	2
Alexandr Kukla	-	2	2
František Haník	1	1	1 ¼
Alexandr Tuhla	-	2	3 ¼
Vdova Šaurová	-	2	2
Vdova po Jiříkovi Vala	2	2	1 ¼
Jakub Dědic	-	3	¼
Jan Štika	-	2	3 ¼
Josef Findejs	1	1	1
Václav Paclar	1	-	-
Pavel Mužík	-	2	2
Lukáš Suchý	3	-	-
Jakub Štafa	2	2	2
Karel Soukup	1	-	1 ¼
Ondřej Král	1	-	-
František Freisleben	1	2	2
Jan Dittrich	1	2	3 ¼
Vdova Petrová	-	1	1
Martin Hejtmánek	2	2	½
Václav Soukal	-	2	2
Martin Zámečník	1	1	1
Jakub Michal	1	-	1 ¼
Jiřík Čěška	3	-	-
Martin Pachovský	-	2	2
Jakub Jíra			

Matěj Elčkner	-	2	3 ¼
Jan Čěška	-	2	2
Jan Findejs	1	1	1
Z roli Štiksovi	1	3	½
Vdova Štorková	-	1	1
Pavel Findejs	-	1	3
Matěj Findejs	-	2	2
Součet	27	24	74 2/4

Příloha č. 3: Jmenný seznam desátků z Jedlové cca 1750

Jméno	Strychy pšenice	Věrtele ovsa
Řehoř Krumbl	1	-
Matěj Kukla	-	2
Šimon Bittner	-	1
Jan Gloser, půlsedlák	-	½
Martin Kukla, půlsedlák	-	½
Jan Gloser, sedlák	2	1 ½
Matěj Zuker	-	3
Jiří Kukla	2	-
Ondřej Schaffer	2	2
Martin Schauer	1	1
Martin Fedesfell	1	-

Vavřinec Schauer	1	-
Kašpar Dreml	1	-
Leopold Kukla	3	2
Jan Fedesfell	4	-
Jiří Kukla ml.	4	-
Mates Moterna	1	-
Jiří Michal	2	1
Martin Michal	2	2
Ondřej Fedesfell	2	1
Martin Kukla, sedlák	2	1
Václav Schauer	-	3
Martin Schaffer	2	1
Jakub Moterna	2	1
Vdova po Pavlu Šiškoví	1	2
Jan Weber	2	-
Martin Fučík	2	1
Matěj Schauer	2	1
Jan Schauer	2	-
Matěj Fučík	2	2
Vavřinec Neüdert	2	-
Ondřej Suchý	2	2
Martin Suchý	2	2
Jan Weis	3	2
Martin Schauer	-	2

Jiří Pachovská	1	2
Jakub Šídlo	1	1
Jiří Gloser	1	-
Ondřej Gratias	1	2
Martin Zuker	1	1
Jan Suchý	2	2
Josef Gratias	-	2
Matěj Michal	2	2
Pavel Bidmann ml.	1	1
Jiří Šiška	1	1
Pavel Bidmann	2	2
Jiří Schauer	1	3
Václav Kleinbauer	2	1
Jan Bidmann	2	1
Jakub Pachovský	1	3
Součet	73	60 ½

Příloha č. 4: Jmenný seznam desátků z Hartmanic cca 1750

Jméno	Strychy pšenice	Věrtelce ovsa	Měřičky
Matěj Raun	-	-	-
Jakub Hnát	-	2	2
Jakub Němec	-	2	2
František Štěpánek	1	1	-

Jan Král	1	2	-
Jan Macek	-	3	3
Jan Myslivec	-	1	2
Martin Tusla	-	1	2
Matěj Dvořák	2	-	-
Vdova Drašarová	-	2	2
Jiří Mládek	1	3	1
Vdova Králová	1	1	-
Václav Drašar	-	1	1
Jan Macku	1	1	-
Jan Novotný	1	1	-
Martin Drašar	1	1	-
Martin Dufek	1	-	-
Matěj Klodnar	-	2	1
Vdova Macková	1	2	-
Jiří Němec	1	2	-
Jan Macku	1	-	-
Jan Klimprle	1	-	-
Jakub Macku	1	-	-
Jan Macku	-	1	-
Součet	16	28	14

Příloha č. 5: Jmenný seznam desátků z Nedvězího cca 1750

Jméno	Strychy pšenice	Věrtele ovsa
Pavel Bednář	2	-
Matěj Libra	2	-
František Pospíšil	-	2
Tomáš Pospíšil, horní	-	2
Josef Bednář	1	2
Josef Votava	-	2
Tomáš Pospíšil, dolní	1	-
Jan Kreisendorfský	-	2
Tomáš Novotný	2	-
František Kovář	-	2
Josef Jukl	-	2
Jan Matoušů	1	1
Vdova Hanušková	1	2
Václav Jukl	2	-
Václav Svoboda	3	2
Jan Libra	2	-
Václav Beneš	1	2
Jan Jukl	2	-
Matěj Novotný	1	-
Pavel Břenek	2	-
Součet	24	22

Příloha č. 6: Jmenný seznam desátků z Trpína cca 1750

Jméno	Strychy pšenice	Věrtelce ovsa	Měřičky
Václav Andrlík	1	1	-
Václav Krušina	1	1	1
Ondřej Mládek	1	2	-
Jan Chlumský	1	2	2
Pavel Haník	1	-	-
Jan Lorenc	1	-	-
Václav Sklenář	1	-	-
Jan Bidmann	1	-	-
Martin Krčma	1	-	1
Pavel Štěpánek	-	2	-
Pavel František	-	2	-
Pavel Andrlík	1	2	3
Pavel Veverka	1	-	-
Jan Žaluda	-	1	-
Jan Beneš	-	1	-
Jan Tocháček	-	1	-
Jakub Beneš	-	1	-
Jakub Všudoma	1	2	-
Martin Tichý	1	1	-
Martin Tichý	1	1	-
Pavel Štěpuří	1	-	1
Pavel Raškovic	-	1	1
Ondřej Tocháček	-	1	-
Součet	14	22	9

Příloha č. 7: Bronzové svícny darovány roku 1693 Šimonem Findejsem a Matějem Němců

Příloha č. 9: Konfirmace bratrstva arcibiskupskou konsistoří z 11. března 1683

L

Auctoritate Archiepiscopali Ordina-
 ria datur ad instantiam Illust: Dni
 Anne Catharine Comissae de Martiney
 I: tit: facultas et licentia, ut juxta con-
 sensum Almo dno P: Patris Fratris
 Caroli Felici à S. Therenia Praepositi Ge-
 neralis Fratrum Carmelitanum Real-
 ceatorum Congregationis S. Elie Ordinis
 Beatissime Virginis Mariae de Monte
 Carmelo, ac eadem S. Montis Guonis
 in Episcopio Bistriae Archiepiscopatus Cra-
 gensis Confraternitas Beatissime Ma-
 riae Virginis de Monte Carmelo in Dis-
 trictu ibidem cultus et devotio Sani-
 scapularis liberè et licitè propagari,
 promoveri possit ac valeat. Datum
 Pragae in Cancellaria Archiepiscopali die
 11. Martij 1683.

Wenceslaus Bilcz
 Abilerberg Officialis

J. Siepura
 Cancellarius

Příloha č. 10 a 11: Opis dvou listin tykajících se hartmanické kaple, v první se zavazuje město a kostel k její výstavbě a údržbě, ve druhé potvrzuje arcibiskupská konzistoř její zapsání do knihy fundací

Handwritten text in a historical script, possibly a charter or agreement. The text is dense and written in a cursive hand. It appears to be a formal document, possibly related to the construction and maintenance of a chapel.

An open book showing two pages of handwritten text in a historical script. The left page is numbered 54 and the right page is numbered 55. The text is dense and written in a cursive hand. The right page includes a date: "Vladyslavem 1360" and mentions "Arcibiskupské konsistoře". The text appears to be a confirmation or record of a fund.